NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 12895

KHURBN YERUSHOLAYIM

Sholem Asch

The original of this title comes from the permanent collection of the YIVO Institute for Jewish Research, New York, NY

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שול - ביבליאטעק

№ 32

שלום אש

חורבן ירושלים

פארלאג „קולטור-ליגע“ווארשע

שול־ביבליאטעק

№ 32

שלום אש

חורבן ירושלים

(פֿיר געזאנגען)

RESEARCH, INC. N.Y.
No 32
1920

פֿארלאג „קולטור־ליגע״, ווארשע

געדרוקט אין 1100 עקז. ווארשע 1924. דרוק
„די וועלט“, ווארשע, נאוואליפיע № 7.

SZ. ASZ — CHURBAN JERUSZOLAIM
Druk. „Di Welt“, Warrszawa, Nowolipie 7.

חורבן־ירושלים

ערשטער געזאַנג

די כשדים אַרום ירושלימס מויערן. — ירמיהוס גײַהיין לאָזט נישט ירושלים חרוב־מאַכן. — די מלאכים ברעכן די מויערן אײַן. — דער בית־המקדש ברענט. — די לוּיִים מיט זייער געזאַנג. — די װעב־מיידלעך מיט זייערע פּרוכתן. — דער אוצר פון די היילן אין בית־המקדש. — די שטילע תּפילות. — די זון װיל נישט איבער דער װעלט שײַנען.

צעטרעטן ליגט יהודה צו נבוכדנצרס פיס. שוין אײַנגעזאַמלט דעם גאַנצן כשדים־חיל אַרום ירושלימס מויערן האָט דער פײַנט. אַלע װעגן אָפּגעשניטן, אַלע װאַסערן, װאָס פליסן קיין ירושלים, פאַרשטאָפּט. האַרט ביז צו מויערן גייען די כשדים שוין צו. שוין װייזט זיך קעגן זיי קיין העלד נישט מער, קיין פייל, קיין שפּיז פון ירושלימס זײַט װערט נישט מער געװאָרפן צו זיי — אָבער ירושלים נעמט ער דאָך נישט אײַן. עס האָבן צײַט די כשדים־העלדן צו לאָקן זייערע בערד, זאַפּן זיך די האָר אין די אייל־געשירן און קנײַפּן און קאַרבן זייערע בערד און האָר. עס פּיטערן זיך רױק נעבן זיי זייערע געפּוצטע פערד. דער פײַנט נעמט ירושלים נישט אײַן.

יעדעס מאָל, ווען נבוכדנצר קומט צו ירושלים צו, ווערט זי פאַרהוילן פון זיינע אויגן. עס פאַרשווינדט דער וועג, און אוועקגעוואָרפן ווערט ער פון ירושלימס מויערן אויף מיילן ווייט. עס פאַלן די שפּיזן אויף זיינע אייגענע חילות צו. צי ווי מיט אשור שפּילט יהוה מיט אים אַ שפּיל? אָ, עס ציטערט דער פיינט.

און דאָך אויף דער צווייטער זייט מויער — אויסגעשטאָרבן ליגט ירושלים. ווי ארויסגעוואָרפענע שמאַטעס, וואַלגערן זיך אַרום איבער די ווייסע גאַסן די שענסטע ווייס־לויכטנדע לייבער פון די טעכטער פון ירושלים. קיין פיינטס שווערד האָט זיי נאָך נישט אָנגערירט. דאָס זענען זיי אַזוי דורך הונגער פון זייערע פּאַלאַצן ארויסגעוואָרפן געוואָרן. עס ברענט די זון איבער זייערע נאַקעטע לייבער, און זיי פילן דאָס ליכט נישט מער. אויסגעטריקנט, געלעכצט נאָכן טרונק, איז זייער בלוט פאַרשלאָפן געוואָרן אין זייערע ליפּן, ווי פאַרברענטע רויזן פון זומער־היצן — איינגעשרומפּן. עס דרימלען די קראַנקע ייִנגען.

עס באַוועגט טיילמאָל אַ פאַרחלשטע פרוי מיט איר האַנט און זוכט נעבן זיך איר איינציק קינד, וואָס ווי אין חלום שוועבט זיין געשטאַלט פאַר איר. טייל קינדער מתים האָבן זיי ליגן נעבן זיך; טייל קינדער, קריכנדיק אויף אַלע פיר, בויגן זייערע פאַרלעכצטע מיילעכלעך, זוכן פאַרשמאַכט, ווי אין קראַנקהייט, נאָך דער מוטערס נאַרונג. געפינט די אויסגעדאַרטע ברוסט, וואָס ווי אַ פאַרטריקנטע פרוכט, נאָגט דאָס קינד פון איר הוילע לופט אין זיך אַריין. ווי דורך אַ שלייער פילט די פאַרחלשטע מוטער די עטלעכע גסיסה פון איר קינד, און זי צאַפּלט אויף צום לעצטן מאָל

און טראָגט איר פּאַרטריקנטע צונג אין דעם שטאַרבנדן קינדס מײַלעכל אַרײַן.

שווײַגנדיק רוקט זיך די נאַכט צו, ווי אַ שוואַרצע חופּה איבער אַ טויטער כּלה. עס הילן זיך די גאַסן אין שאָטן אײַן. און אויף אַלע פיר הויבן קראַנקע אָן פון זײַערע לעבער אַרויסצוקריכן. צי זענען עס יונגע, צי זענען עס אַלטע? אַלע זעען אויס גלײַך. זיי נויגן זייערע מײַלער צו דער ערד צו, לעקן מיט זייערע צונגען, הילן פון דער ערד אָוועקרײַבן דעם טוי, וואָס די נאַכט הויכט אָן אויף איר. אָבער מיט שטויב דעקן זיך זייערע מײַלער צו. טרוקן זענען די נעכט און לייגן זיך נידער, ווי אַ גוף פון אַ בר-מנן, איבער דער ערד. אָנגעפּילט מיט טויט איז די לופט, די נשמה ווערט געבונדן אין דעם גוף אין אַזאַ נאַכט, און פּאַרחלשט, מיט בענקענדיקע בליקן קוקט ישׂראל, ווי נאָך אַ ישועה אויס, נאָך דעם פּײַנט.

אָבער דער פּײַנט קאָן ירושלים נישט נעמען. נאָך שטייט אויפן הר-הבית בײַם מזבח דער כּהן אין זײַן ווײַסן געוואַנד און ברענגט דעם קרבן צו גאָט אין דער ריכטיקער צײַט. פאַרשוואַכט ווערט ער פון דעם גערוך פון פלייש, וואָס ברענט זיך אויפן מזבח פאַר אים. דער ווײַן גייט אין זײַנע פאַרטריקנטע געדערים אַרײַן. און שיכּור און קראַנק פון דעם גערוך פון ווײַן און פלייש, וואָס זײַנע הוילע געדערים ווערן אָנגעבלאָזן מיט אים, שלעפּט ער זײַן קראַנקן גוף פון מזבח אַוועק. אויף אַלע פיר קריכט ער פון דער עזרה אַרויס, נויגט זײַן קאָפּ צו דער וואַנט צו און ער הויכט זײַן נשמה אויס, מיט דעם פאַרחלשטן שמייכעלע אויף זײַנע ליפּן, אַז ער האָט מיט זײַן נבֿלה די עזרה נישט טמא געמאַכט.

נאָר נישט איבער דעם קרבן, וואָס דער כהן ברענגט צו גאָט, קאָן ירושלים נישט פאַלן. פאַרזינדיקט האָט זיך ישראל, און גאָט איז אַוועק פון אים. פון מצרים האָט ער אים אַרויסגענומען, אין דעם לאַנד, וואָס צו זיינע עלטערן צוגעזאָגט, האָט ער אים אַריינגעבראַכט. משהן האָט ער געשיקט צו זיי, אַ תורה זיי געגעבן, געמיינט, זיי וועלן זיין די לערער פון דער וועלט, זיינע געזעצן די פעלקער לערנען, דערציילן ווער יהוה איז. דורך דורות, דורות האָט ער זיי נביאים געשיקט און אָנגעזאָגט: „זייט די וועלט, זייט דאָס ליכט. נישט קיין אָקסן און נישט קיין קאַלב וויל איך פון אייך, נישט קיין געשרייען און נישט קיין געבעט. דעם שוואַכן העלפט, פאַר דעם אָרעמאַן און פאַר די יתומים נעמט אייך אָן". הינטער יעדן בוים זיך געצן געשטעלט און פון אומווירדיקע פעלקער זיך מדות געלערנט. אָ, עס האָט אויפגעברענט דער צאָרן אין גאָט אויף זיין אויסדערוויילט פאָלק.

געציטערט האָבן די יסודות פון דער ערד, געדונערט דער הימל, און דער ים איז ווי אַ מויער געבליבן שטיין. די שטערן און די זון האָבן זיך אין די לעכער באַהאַלטן, נישט געוואָלט גיין זייער שליחות אויספירן און שיינען איבער דער וועלט, ווען גאָט האָט געשוואָרן ירושלים אונטערצוברענגען, דעם בית-המקדש צו פאַרברענען. מיט אייזערנע ריטער האָבן זיי די מלאכים פון זייערע באַהעלטעניש אַרויסגעשמיצט און מיט געוואַלט זיי געגוויט איבער דער וועלט לויכטן צו גיין. אָפּגעצויגן האָט דאַן גאָט פון דער ערד, וואו מענטשן האָבן אים געשאַפן אַ היים, אין די הימלען איז ער אַוועק, צוריק געלאָזן האָט ער זי אַליין, פאַרשלאָסן די הימלען איבער איר, דעם שער-הרחמים

צוגעמאַכט און באַשוואוירן האָט גר די מלאָכים, פאַר אים נישט צו ברענגען קיין געבעט און קיין געוויין. מלאָכים מיט פייערדיקע ריטער האָט ער ביים שער הרחמים אוועקגעשטעלט — אָפּצוטרייבן די תּפילות, וואָס דרינגען פון דער וועלט אַרויף צו זיי, איבערגעלאָזט די וועלט צו איר מזל אַליין. אַ, פינסטערע כּוחות, גייט פון אייערע באַהאַלטענע לעכער אַרויס און פירט אויס אייערע מעשים! עס פרעסט שוין דער שטאַרקער דעם שוואַכן, און קיין גערעכטיקייט איז נישטאָ מער. עס רייסן די בליטן אייגע פון דער צווייטער דעם זונען־שטראַל אַרויס. די וואָרצלען אין דער ערד קריגן זיך צווישן זיך און גנבענען איינער פון דעם אַנדערן דאָס חיות אָפּ. אַ, דאָס ווערימל, אויף גאָטס חסד ביז אַהער געשיצט, צו שפּייז דעם שטאַרקן איז עס געוואָרן, און גאַנצע מינים באַשעפענישן גייען שוין אונטער דער זון. אַ, עס נויגט זיין שוואַך קעפּל דאָס אָרעמע גרעזל צו דער זון צו און פרעגט אויף גאָט. דאָס קליינע פעלדפייגעלע, איבערגעלאָזט אין נעץ אַליין, קלאַפּט מיט זיינע יונגע פליגלען, פּישטשעט מיט זיין שנאָבל, און זיינע אייגעלעך קוקן מיט אַנגסט דעם טויט אַנטקעגן – זוכנדיק גאָט. נאָר פאַרשלאָסן האָט גאָט זיינע הימלען איבער דער וועלט און איבערגעלאָזט עס צו זיין מזל אַליין.

אָבער ווי אַ שפּיז שטעכט דעם פאַרשלאָסענעם הימל אָן איינזאַמער געוויין, ווי אַ שרייען פון אַ קינד, קלאַפּט אויפן שער הרחמים אָן און דרינגט. אַריין צו גאָט — עס איז ירמיהוס געבעט, וואָס שפּאַרט אַזוי אין די הימלען אָן. איי געהילט אין זיין ווייסן געוואַנד, דרייט זיך דער מאַן פון פיין צווישן די לעבעדיקע מתים אַרום. אין גרוב האָבן זיי אים געהאַט אַראָפּגעוואָרפן, געוואָרפן שטיינער אויף

אים, ווען ער האָט זיי אָן זייער שלעכטס דערמאָנט. יעצט, ווי אַ שאָטן דרייט ער זיך צווישן זיי אַרום, און ווי דער רוף פון קינד ווע־ט די גוססדיקע מוטער פון טויט צוריק—אַזוי לאָז, יד. יהוס קרעכצן ירושלים נישט שטאַרבן. איינגעזאַפּט אין יעדן זיין ט־אָפּן בלוט די לייד פון זיין פאָלק, דריקט ער צו זיין פאַרדאַרטער ברוסט די קאַלטע קערפּערס פון די טויטע קי דער צו. און ווי אַ פאַרוואונדעטע חיה שרייט ער אויף מיט פאַרבלוטיקטע אויגן און רופט צום הימל צו: „גאָט, זע די שאַנד, זע!" אין די ווינקעלעך באַהאַלט ער זיך, זיצט אָפּ דאָרט טאָג און נאַכט, ווי אַ משוגענער בליקט ער אַרום זיך שטום און רעדט צו זיך אַליין. גאָט קוקט דאָך אין זיין הארץ אַריין און ער ווייס ירמיהוס לייד. איינזאַם שלייכט זיך זיין געבעט אין דער בלייענער לופט אַריין, שלאָגט זיך אַדורך דעם וועג אין פאַרוואָלקנטן הימל. עס טרעטן צוריק פאַר ירמיהוס געשריי די שטרענגע מלאכים מיט זייערע ריטער, ווי אַ שטורם יאָגט זיי ירמיהוס געבעט פון פאַרשלאָסענעם טויער אָפּ. און עס ברעכט זיך אין דעם הימל אַריין און טרעט פאַר גאָט פאַר — און לאָזט ירושלים נישט שטאַרבן.

אָבער עס בענקט דער חולה נאָכן טויט, און פון גסיסה־בעט גענאַרט מען דאָס ווייַנענדיקע קינד אָפּ, עס זאָל לאָזן די מוטער שטאַרבן רויק. אַזוי האָט גאָט ירמיהון פון ירושלים אַרויסגענאַרט. געזאָגט האָט ער אים: „נאָך ענתות גיי און קויף דאָרט אַ פעלד ביי דיין פעטער דיר אָפּ. און זעץ דיך רויק אויף דעם לאַנד — נאָך וועט דער פיינט ירושלים נישט נעמען, — און רויק קאָנט איר בלייבן דאָ נאָך אויפן אָרט".

און ווי ירמיהו האָט נאָר געטרייסט די טויערן פון ירושלים פאַרלאָזט, זענען פיר מלאכים פון הימל אַראָפּגעני־דערט און האָבן זיך אויף די מויערן פון ירושלים געשטעלט,

אָנגענומען בײַ די װענט און צעבראָכן זײ. נישט נבוכדנצר, נישט נבוזרדן האָבן די הײליקע שטאָט אײַנגענומען, נאָר װי משה דורך גאָטס קוש געשטאָרבן — האָט גאָט אַלײן זײַן שטאָט צעבראָכן. אראָפּגענידערט האָבן פיר מלאכים פון הימל אראָפּ, פאַקעלן האָבן זײ געהאַלטן אין זײערע הענט. בײַ די פיר װינקלען פון בית־המקדש זיך אַװעקגעשטעלט און גאָטס הויז אונטערגעצונדן.

געשטאַנען זענען די כהנים בײַ זײער עבודה און האָבן דעם קרבן אויפן מזבח געבראַכט, און די לװיִים מיט זײערע האַרפן האָבן פאַר גאָט א ליד געזונגען. דערזען האָבן זײ דעם פײַער פון דערװײַטן, װי ער האָט ארומגעכאַפּט די פיר װענט פון מקדש, זײער אָרט האָבן זײ נישט פאַרלאָזט און װײַטער זײער עבודה געטאָן. שוין כאַפּט דער פײַער די עזרה אָן, דאָס פּימפּסן־האָלץ צװישן די מעשענע זײַלן קנאַקט, און עס דרײַלט זיך דאָס פלאַם אין זיבן־פאַרביקן קאָליר, — רויִק שטײען װײַטער די כהנים בײַ זײער דינסט, און העכער שאַלט דאָס ליד פון די לװיִים. עס בריט דער מאַרמאָר־שטײן אונטער זײערע פיס, דאָס גאָלד טוקט זיך אין פלאַם, און זײ פילן נישט קײן לײד; דאָס פײַער כאַפּט דעם פּרוכת־אָן, צינדט זײער װײַסן געװאַנד אונטער, שוין ברענען די פּידלען אין זײערע הענט, עס קנאַקן די סטרונעס, עס ברומען די האַרפן זײער לעצטן קרעכץ, און העכער שאַלט דאָס ליד פון די לװיִים. עס כאַפּט דער פײַער דעם געזאַנג און ברענט עס אונטער אין זײַן פלאַם, און עס טריפן דערפון טראָפּנס בלוט אין פײַער אַרײַן. הויך װאַרפן די כהנים די שליסלען פון בית־המקדש צום הימל אַרויף. עס כאַפּן זי מלאכים פון פײַער אונטער און טראָגן זײ צום הימל צוריק. און זײ גײען, די כהנים, צו זײער עבודה צוריק און, װי זײער קרבן, װערן זײ פאַרברענט פאַר

גאָט. עס קומען צוגיין די וועב־מיידלעך, די טעכטער פון די כהנים און לויים. געהאַט האָבן זיי אין א ווינקל פון בית־המקדש זייערע וועב־שטולן שטיין, געשטריקט האָבן זיי מיט גאָלדענע פעדעם אויף פורפור־צייג די פּרוכתער פאַרן בית־המקדש. געהילט האָבן זיי זייערע יונגע לייבער מיט די האַלב־געוועבטע פרוכתער פון פורפור־שטאָף אין גאָלדענע פעדעם, און ווי די לויים מיט זייער ליד ווערן זיי מיט זייערע שטיקערייען אין דעם בית־המקדש־פייער פאַרברענט. עס שיסט דער פייער זיין פריידן־געשריי, — צי איבער דעם פרישן מיידל־לייב, צי איבער דאָס גאָלד און פורפור־געוועב, ברומט ער זיין פריידן-געזאַנג? עס פאַלן די ריזן, די יסודות פון דער וועלט, די קופערנע זיילן פון בית־המקדש, ווי געשלעכטע הרוגים לייגן זיי זיך אין פייער. עס רויטלט זיך זייער גלאַנץ ווי מיט בלוט באַגאָסן. און עס איז, ווי נישט־ערדישער שטאָף וואָלט אין פייער פאַרצערט געוואָרן, נאָר שטיקער הימל־וואָלקן טוקן זיך אין לעצטן רויטלעכן זונען־ליכט. קלאָר איז מיטאַמאָל געוואָרן דאָס ליכט, און פון דער לאַזור־שיין, וואָס מיט איר באַשיינט די זון דעם הימל אין מיטאָג־שעה, איז דער פייער באַהעלט געוואָרן, ווי אַריינגעגאָסן וואָלטן זיך קוואַלן לבנה־ליכט אין דעם ים זונען־שיין — אַזוי לויכט זיך ליכט אַדורך ליכט. און א גערוך האָט זיך איבער דער וועלט פאַרשפּרייט, ווי דער ריח פון גן־עדן וואָלט אויף דער ערד אַראָפּגעגנידערט. דאָס האָט דער פייער דערגרייכט צו די אוצרות איילן, וואָס זענען אין א ווינקל פון בית־המקדש באַהאַלטן געשטאַנען פון דוד המלכס צייטן. יעדער כהן־גדול האָט געהאַט זיין אייל — געשטעלט איז געוואָרן דער געשמאַק נאָך דעם כהנס גוסט, לויט זיין יחוס און לויט זיין איידלקייט. איבערגעגעבן איז געוואָרן דער סוד פון די

איילן — רייבן די געווירצן, די געבליטן און די קרייטעכצער־ פון דור צו דור, צו שטעלן דעם גערוך לויט דעם משפחה־ ריח. וואָרים יעדע איידעלע משפחה אין ירושלים האָט אירע אייגענע איילן געהאַט. און נאָך דעם ריח פון דעם לייב האָט מען דעם יחוס דערקענט. פיל איילן זענען דאָרט געווען, וואָס ווען מען האָט זייער ריח דערשפּירט, האָט מען צו זינדיקן אויפגעהערט און אַן איידלקייט איז אַריין אין האַרץ, און בע־ סער איז געוואָרן דער מענטש. נאָר איין אייל איז דאָרט גע־ ווען, פון יענעם קריגל, וואָס שמואל הנביא האָט דערפון דוד המלך געזאַלבט, און קוים האָט ער דערפילט זיין גערוך, האָט די שכינה גערוט אויף אים, און ער האָט געוואוסט, ווער עס איז גערעכט, און ווער אומגערעכט. דעם קריגל האָט אַ מלאך פון בית־המקדש צוגענומען און פאַרן מלך המשיח אויפבאַ־ וואָרט.

אויפגעגאַנגען זענען די אַלע איילן אין פלאַם פון בית־ המקדש. און צעטראָגן זייער געשמאַק האָט דער ווינט אי־ בער דער גאַנצער געגנט אַרום. און וואו עס איז נאָר געווען אַ שוואַכער אויף צוויי טויזנט מייל, אַז ער האָט דעם גערוך דערפילט, איז ער באַלד געזונט געוואָרן. און וואו עס איז נאָר געווען איינער, וואָס האָט בדעה צו זינדיקן געהאַט, אַז ער האָט נאָר דעם ריח דערפילט, איז אין אים אַן איידלקייט אַריין — גוט געוואָרן און תשובה געטאָן.

פון דעם פייער האָבן זיך יונגע ווייסע מלאכים געטראָגן, מחנות, מחנות, ווי די טויבן זענען זיי פון דעם פייער געשטיגן און זענען אין די וואָלקנס אַריין און פאַרלאָרן געוואָרן אין דער טיפקייט פון הימל. עס זענען דאָס געווען די סודות פון קדשי־קדשים, וואָס האָבן זיך מיט גאָט אויפבאַהאַלטן. יעדע שטילע תפילה, יעדער שטילער נדר, באַהאַלטענער קינדער־ געוויין און שטומע לייד, וואָס קיין מענטש זעט זיי נישט, נאָר

נאָט אַליין ווייס דערפון, — האָט גאָט זיי ווי אַ טייערע פּערל־שנור צונויפגעקליבן און אין זיין קדשי־קדשים אויפבאַוואָרט. אַלע די כשרע נשמות זענען כּיט אים, ווי טויבן־געשטאַלטן, אין הימל געפלויגן, ווען גאָט האָט זיין הויז פאַרלאָזט.

לאַנג האָט זיך געצויגן די נאַכט פון חורבן־בית־המקדש. די זון האָט נישט געוואָלט אַרויסגיין שיינען איבער דער וועלט, ווען עס איז געקומען איר צייט, אָ, געשלאָגן האָבן זי די־מלאכים מיט פייערדיקע ריטער. באַהאַלטן האָט זי זיך אין אירע באַהעלטענישן אַריין: „צו־וואָס זאָל איך איבער דער וועלט שיינען גיין, ווען דער בית־המקדש איז שוין מער נישטאָ אויף איר?" זענען זיי צו דער נאַכט געקומען און האָבן געזאָגט: „בלייב דו איבער דער וועלט". האָט זי גע־ענטפערט: „מיין צייט איז פאַרביי". אַזוי האָט די נאַכט נישט געוואָלט מער איבער דער וועלט בלייבן, און אויך נישט דער טאָג. זענען זיי צום רבונו של עולם געקומען און האָבן געפרעגט: וואָס צו טאָן? האָט גאָט זיי געהייסן קומען פאַר אים, זענען די ליכטער פאַר גאָט געקומען אין טונקעלע שלייערס געהילט און געזאָגט אַזוי: „האָסט אונז באַשאַפן די וועלט צו באַלויכטן, ווען מיר זאָלן מיר באַלויכטן, אַז דאָס בית־המקדש געפינט זיך נישט מער אויף איר". אַזוי האָט גאָט געשוואָרן דאָס בית־המקדש צו באַנייען; אין דער מינוט איז משיח געבוירן געוואָרן און די זון איז אַרויס די וועלט צו באַלויכטן.

צווייטער געזאַנג

ירמיהו גייט געטרייסט קיין ירושלים צוריק.—ער דערקענט דעם בלוטיקן וועג, לויפט נאָך די גולי-בבל נאָך, טרעפט זיי ביי רחלס קבר.—השובי ירושלים, בחורים ובתולות.—די וועגן מיט די אוצרות פון בית-המקדש, די פרחי=כהונה.—ירמיהוס רייד צו נבוזרדן. נבוזרדנס ענטפער.—ירמיהו טרעפט די מוטער ציון פאַר די צעבראָכענע מויערן פון ירושלים זיצן.

מיט אַ געטרייסט האַרץ איז ירמיהו קיין ירושלים
צוריק געגאַנגען. ווי גאָט האָט אים באַפוילן,
האָט ער אין ענתות אַ פעלד זיך געקויפט
און געזאָגט האָט ער זיך אַזוי: „עס איז
אַ סימן, יידן וועלן אויף זייער אָרט זיצן בלייבן, אויפעסן וועט
גאָטס גרויסע דערבאַרעמונג זיין צאָרן—און זיין גוטיקייט, ווי
אַ ים, וועט אויסטריקענען די נאַרישע מענטשן=זינד”. אַזוי, גע=
שטיצט אויף גאָטס חסד, גייט דער נביא געטרייסט צו זיין
פאָלק צוריק. אַוועקוואַרפן וויל ער זיין שטעכעדיקע שטראָף=
בייטש און טרייסטן זיי. געקומען איז ער אויף דעם בית=לחם=
וועג—און דערזען האָט ער פון ירושלים אַ גרויסן רויך אויפ=
גיין. ביינאַכט איז עס געווען, און דער פלאַם פון ירושלים האָט
זיך פון דערווייטנס געלויכטן. געטרייסט האָט זיך דער נביא:
„אַ, פאַרשוואונדן זענען די כשדים, זיי זענען, ווי אשור אַמאָל,

הינטער ירושלימס טויערן ווי אַ נעפּל צערונען. און דאָס דאַנקט ירושלים גאָט אָפּ, און דער רויך פון אירע קרבנות גייט אין הימל אויף". פריילעך איז דער נביא געוואָרן, אויפ־געלויכטן זיין פּאַרוואָלקנטער שטערן און זיינע אויגן, ווי די ליכטער, אויף ירושלים אויפגעהויבן. מיט די הענט אין דער הויך געשטרעקט, האָט ער פאַר גאָט אַ לויב־ליד זינגען גע־וואָלט. זיין האַרץ צעגאַנגען פאַר גאָטלעכקייט—באַגינט דער נביא פאַר גאָט צו טאַנצן און צו וויינען פאַר פרייד. ערשט ער קוקט אויף דעם וועג,—רויט גערויטלט איז דער ווייסער זאַמד און ווי אַ פּאָדים ציט ער זיך איבער דעם וועג. פון ירושלים קומען די בלוט־פלעקן אָן צולויפן און קיין בבל ציען זיי זיך. געוואָרפן האָט דער נביא זיך אויף דער ערד און דערזען ביים שטערן־ליכט יונגע קינדער־פיס. געטרעטן אין דעם בלוט. ער האָט זיי אָן דעם ווייכן גאַנג דערקענט, אויסגעגאָסן, ווי אַ פּורעם, האָט זיך דאָס קינדישע פּיסל אין דעם בלוטיקן שטויב. דערקענט האָט דער נביא דעם איידעלן טריט פון זיין פאָלק, געקושט האָט ער יעדן טריט, צום האַרצן צוגעדריקט און אויסגעשריען מיט אַ געשריי, ווי אַ געווילד, וואָס דער יעגער האָט מיט זיין שפּיז אין האַרץ געטראָפן, — אַזוי פאַר־וואונדעט מיט דער שפּיז אין דער ברוסט לויפט דער נביא איבער דעם וועג, אויף די בערג זיך געלאָזט און קיין ירושלים געקוקט. אָ, דערקענט האָט ער ביים גרויען מאָרגן-שיין — ירושלים ברענען, ווי פון אַ גרויסן קרבן גייט דער רויך אין הימל אויף. אָבער נישט אויף שטיינער און אויף מויערן האָט דער נביא געקלאָגט זיין ליד — נישט אויף דעם, וואָס דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרן, נאָר איבער די יידנס לייד האָט ער זיין האַנט קעגן הימל אויפגעהויבן און אויסגעשריען "אָ, דו האָסט מיך אויסגעלאַכט, אַרויסגענאַרט האָסטו מיך:

פון דער היים, און הינטער מיין רוקן די קינדער געשאָכטן!" און געזוכט האָט ער מיט זיינע אויגן, וואוהין עס פירט דער וועג פון די אַרויסגעטריבענע. אַרויסגעשיקט האָט ער זיין געהאָרך צו פאַרנעמען, פון וואָסער זייט דער ווינט טראָגט די קרעכצן צו, געגניט נאָך לינקס, געזוכט נאָך רעכטס, און נאָך דעם בלוטיקן טריט איז ער, ווי אַ חיה, וואָס האָט איר נעסט געפונען וויסט, נאָך דעם געפאַנגענעם קינדער=טריט נאָכגעלאָפן.

- געטריבן האָט נבוזרדן די יידן קיין בבל אַריין. פאַר דער מוטער רחלס קבר האָט ער זיי פאַרביי געטריבן, — געוועזן איז עס אויף דעם וועג קיין בית=לחם, וואו באַגראָבן האָט זי יעקב איינזאַם אויף דעם פעלד אַליין. אָפּגעשטעלט האָבן זיי זיך ביים קבר און אַרום דעם פעלד זיך אַנידערגעלייגט. און אָנגעלאַפּט האָבן זיי זיך אָן די ווענט און נישט געוואָלט ווייטער גיין. אָבער געשלאָגן האָט זיי דער פיינט, מיט די רימען און מיט די ריטער, פון דעם קבר אַוועק. אָפּגעריסן האָט ער די קינדער מיט געוואַלט פון דער מוטערס שירץ, געשלעפּט האָט ער די קינדער פריער, און די מוטערס זענען שוין אַליין נאָכגעלאָפן. אַזוי האָט זיי דער פיינט אין גלות געפירט. געוואונען זענען די טרערן אין גרוב אַריין און די מוטער נישט געלאָזט ליגן רויק. אויפגעהויבן האָט זי זיך אין איר ווייסן געוואַנד, - אָנגעטאָן די שבת=קרוין אויף איר קאָפּ, איז זי פון איר קבר אַרויס און נאָך די קינדער נאָכגעגאַנגען און אויסגעשטרעקט צו זיי אירע הענט און גערופן זיי. אָבער קיינער האָט איר שטים נישט געהערט, קיינער איר געשטאַלט נישט געזען - טויט איז זי געווען און נישט געקאָנט געבן פון זיך קיין קול, נאָר גערעדט צו זיך אַליין.

אזוי האָט זי אַרומגעבלאָנקעט אַ גאַנצע נאַכט איבער די פעלדער אַליין, און ווען דער טאָג האָט געגרויט, איז זי צוריק אין איר רו אַריין. אַזוי שליכט זי זיך יעדע נאַכט פון איר קבר אַרויס, קומט אין יידישן גלות אַריין, און ווער עס וואַנדלט ביינאַכט דורך יידישע שטעט, זעט, ווי אַ ווייס געשטאַלט גייט אין געסל אויף אַליין, קוקט דורך פאַרמאַכטע לאָדנס אין יידישע שטיבער אַריין. דאָס איז די מוטער רחל, וואָס קאָן אין קבר נישט ליגן רויק איבער אירע קינדערס געוויין, אַזוי ביזן היינטיקן טאָג אַריין.

פאַרלאָזט האָבן די יידן דער מוטער רחלס קבר און זענען אין גלות געגאַנגען. דער טאָג האָט אָנגעהויבן צו גרויען, און דערזען האָט דער נביא ביים דעם גרויען שיין די אַרויסגעטריבענע פון דערווייטנס. דערקענט האָט ער די אַרויסגעטריבענע נאָך דער מחנה שוואַרצע רויב=פויגלען, וואָס זענען נאָך זיי נאָכגעפלויגן. די זון האָבן זיי פאַר=שטעלט מיט זייערע שוואַרצע פליגלען און דערשראָקן די לופט מיט זייער געשריי. געזייט איז געווען דער גאַנצער וועג מיט מענטשלעכע גלידער, און אָפגעשטעלט האָבן זיך די שוואַרצע פויגלען אויף די קערפּערס פון די טויטע, גע=פּיקט פון זיי און מיט אַ באַנגען „קראַ"=„קראַ" אַדורכגע=לעכערט די לופט. אַנטלאָפן זענען די פייגעלעך פון פעלד פאַר זייער געשריי. און די טויבן זענען אין זייערע טויבן=שלעק אַריין, באַהאַלטן זיך אין די ווינקעלעך, די קעפּ אונטער די פליגלען געשטעקט, די אויגן פאַרגלייטסט און אין גאָט געגלויבט. אַוועקגעיאָגט האָט ירמיהו די שוואַרצע פויגלען פון די געפאַלענע קינדער, זיינע קליידער אויסגע=טאָן און די מתים פאַרהילט מיט זיי פאַר די פייגלס שיין. אָפּגעטראָגן האָט ער די טויטע פון דעם וועג אין אַ זייט,

אַז זיי זאָלן אונטער די קעמל־טריט נישט צעטרעטן ווערן. לאַנג פאַרבּרענגען ביי די טויטע האָט ער דאָך נישט געקאָנט – גערופן האָבן אים די קרעכצן פון די לעבּעדיקע. איבּערגעלאָזט האָט ער די טויטע מיט אַ פאַרוויסטעקט האַרץ און צו די לעבעדיקע געאיילט. אדם־נאַקעט איז ער געווען – די קליידער אויסגעטאָן, לויפט ירמיהו אין דער שיין פון דער זון. פון זיינע פיס רינט בלוט. די אויגן אויפגעריסן, מיט די דאַרע הענט קעגן הימל אויסגע־שטרעקט און מיט אַ ווילדן געשריי לויפט ער די אַרויסגע־טריבענע נאָך. אָנגעטראָפן האָט ער די שוואַכע קינדער און די ווייבער, וואָס נישט געקאָנט האָבן זיי נאָך דעם שטאַרקן מענער־טריט נאָכגיין. נאַקעט זענען זיי געווען און זייערע לייבער פאַר דער זונס שטראַלן צום רויב איבּערגע־געבן. נאָכגעטריבן האָבן זיי בבלס זעלנער מיט קופּערנע היט אויף די קעפּ, מיט רויטע בענדער אַרומגעפּוצט — רויע, דורשטיקע אויגן פון די מעשענע געזיכטער אַרויס־געקוקט, מיט אויפגעדעקטע ברוסטן און געפלאָכטענע האָר און בערד – האָבן זיי מיט זייערע ריטער די שוואַכע קינ־דער נאָכגעשמיצט. געפאַלן זענען די קינדער אין דער זונס שטראַלן, ווי די קליינע געשאָסענע טויבן פאַלן פון דער הויך, און זענען אויפן וועג געבליבן ליגן, דער שוואַרצער מחנה פויגלען צום רויב. מיט געוואַלט האָבן זיי די מוטערס פון די קינדער צעשיידט, וואָס האָבן זיך באַהאַפטן אין זיי מיט זייערע בליקן. אויפגעהויבן האָט דער נביא די קינדער פון וועג, אויף זיינע הענט געטראָגן. גוססע זענען זיי אָבער אין זיינע אָרעמס געווען און מיט אַ געשריי איז ער אַנ־טלאָפן פון זיי. אָנגעקומען איז ער צו די אַלטע לייט. גע־שמידט זענען געווען די חשובי־ירושלים, הענט און פיס אין

אייזערנע שטאַנגען ־ אַרייַנגעבראַכט, – דאָך האָט זיך דורך די פאַרקנעכטע קייטן אַרויסגעריסן זייער פרייער מענער-בליק. מיט שטילן ערנסט און כבוד האָבן זיי זייער לייד איבערגעטראָגן. צווישן זיי איז געגאַנגען צדקיהו, דער לעצטער קעניג פון דודס הויז. העכער פון אַלעמען איז ער געווען, און דערקענט האָט מען, אַז אויף זיין געקרייזלטן גרויען קאָפּ האָט געדרוט דודס קרוין. אויסגעשטאָכן זיינע אויגן האָט אים דער פיינט, דאָך געזען האָט ער אין זיין פינסטערע נאַכט איין בילד – זיינע קינדערס טויט. געשטאָכן פאַר זיינע אויגן האָט דער פיינט די קינדער זיינע און אויסגעשטאָכן זיי – אַז זיי זאָלן קיין אַנדער ליכט נישט זען מער, נאָר זיינע קינדערס טויט. אָבער פון זיינע אויסגעלאָשענע אויגן איז שטענדיק אַ שטאָלצער בליק געפאַלן. און ווי ער וואָלט נאָך געטראָגן אויף זיין קאָפּ די קרוין, איז ער אין זיינע קייטן, אַ קעניג צווישן שקלאַפן, געגאַנגען. באַהאַלטן האָט זיך ירמיהו אין זיי, אַריינגעבראַכט זיינע הענט אין זייערע קייטן און געבעטן זיך ביים פיינט: „שמיד מיך, ווי זיי!“ דאָך דער פיינט האָט געהאַט דעם שטרענגן באַפעל פון זיין מוראדיקן הער נבוזרדן, ירמיהון נישט צו רירן. געוואוסט האָבן זיי, אַז ער איז אַ געטלעכער מאַן, און נישט מיט זייער קראַפט האָבן זיי ירושלים באַזיגט, נאָר איבער ישראלס זינד, וואָס נביאות האָט ירמיהו געזאָגט איבער זיי. דערזעען די אַלטע לייט, אַז זיי האָבן ירמיהון, איז אַ שטילע האָפנונג אַדורכגעגאַנגען צווישן זיי: „גאָט האָט געזען אונזערעליידן און ירמיהון געשיקט צו אונז“. און דערוואַרט האָבן זיי צו הערן פון אים גאָטס טרייסט. דאָך פאַרשטומט זענען ירמיהוס ליפּן געווען, נישט קיין טרייסט און נישט קיין

וואָרט האָט ער זיי פון גאָט געבראַכט. נישט דערמאָנען האָט ער זיי געוואָלט אָן ציונס פרייַלעכע טעג, נישט גע-דענקען זייערע זינד, נישט שיטן זאַלץ אויף די וואונדן, נאָר געשוויגן האָט ער און מיט די טרערן זיין צער גע-טרונקען. אַראָפּגעלאָזט האָבן די אַלטע די קעפּ צו דער ערד, ערגעץ-וואו מיט די אויגן געקוקט, און אָן ירושלים געדענקט. אָ, נישט לענגער אויסהאַלטן האָט דער נביא געקאָנט זייער בליק, אַנטלאָפן איז ער פון זיי און צו די יינגען מיט די מיידלעך אָנגעקומען צו גיין.

געגאַנגען זענען זיי פּאָרלעכווייז, די שענסטע קינדער פון ירושלים. ווי די יונגע פּאַלמען-ביימלעך אין זייערע פאָטערס גערטנער, אַזוי געגליכן זענען זיי געווען. אַזוי ווייס און איידל איז געווען זייער געשטאַלט, און ווי העלפאַנד-ביין, האָט זיך זייער נאַקעט לייב אין דער זון געברענט. אויסגע-קליבן האָט דער פיינט די שענסטע יינגען מיט די מיידלעך, נאָך ריין ביידע פון זינד — באַהעפטן האָט ער זיי געוואָלט, קינדער זאָלן זיי אים געווינען, צו שקלאַפן זאָלן זיי אים זיין. נאַקעט זענען זיי געווען, לייב אָן לייב אין די קייטן צו-זאַמענגעבראַכט. געבויגן האָבן די בחורים זייערע אויגן צו דער ערד, נישט פאַרשעמען געוואָלט מיט זייערע בליקן די מיידלעך, וואָס נאַקעט זענען זיי געגאַנגען נעבן זיי. קינדער זענען זיי נאָך געווען און שוין געוואוסט דעם ציל, צו וואָס זיי זענען באַשטימט, און געשוואָרן האָבן זיי אין זייערע הער-צער: קיין קינדער נישט צו האָבן אין דער פרעמד. געגלויבט האָבן די מיידלעך אין די ברידער-בחורים, אַז זיי וועלן קיין שקלאַפן נישט וועלן געבוירן פאַרן פיינט. געפאַלן זענען זיי איינער דעם צווייטן אויפן האַלז, ווען דער פיינט האָט זיי אין געצעלט געבראַכט צו באַהעפטן זיי, און זייערע נשמות

אויסגעגאָסן אין זייער געוויין. טויט האָט זיי דער פיינט גע־
פונען אויף זייערע חתונות־געלעגער. דאָס טויטע מיידל אין
דעם בחורס אָרעמס, אזוי געשטאָרבן זענען זיי. דער נביא
האָט אויף זיי געקוקט און אויף זיי האָט ער געקלאָגט זיין
גרויס קלאָג־ליד: „איך בין דער מאַן, וואָס כ'האָב געזען
די נויט אין איר ערגסטער פיין".

אנטלאָפן איז ער פון זיי מיט זיין קלאָג־ליד און צו
די בחורים־יינגען אָנגעקומען. איינגעשפּאַנט זענען זיי גע־
ווען נאַקעט אין נבוזרדנס וועגן און קיין בבל ירושלימס
פּראַכט און רייכטום געפירט. באַהאַנגען זענען די וועגן
געווען מיט דודס גאָלדענע פּאַנצערס, און אויסגעשפּרייט
איבער זיי האָט דער פיינט די אוצרות פון בית־המקדש.
געבלישטשעט האָט דאָס גאָלד אויף די וועגן און די טייַ־
ערע שטיינער, ווי אַ ים אין זון אויסגעגאָסן. ישראלס פּאָ־
נען, די צייכן פון זיינע שטאַמען, אויפגעשטעלט האָט ער
אויף די וועגן און אויסגעשפּרייט אין די קאָלירן. און
יהודהס פאָן האָט געפלאַטערט פון אויבן אויף, מיט דעם
לייב, וואָס איז אויף אים. שטאָלץ איז דער פיינט געווען
אויף דער פאָן פון דעם שטאַרקסטן פון ישראל און הויך
אויסגעשפּרייט האָט ער זי אין דער זון. גאָלד און זילבער
טראָגן זיי דעם פיינט, אָן אַנדער אוצר איז באַהאַלטן
צווישן זיי. אין אַ בינטל אויפן פּלייצע טראָגט דאָרט ווער
אין דער מחנה די תורה איינגעבונדן. ציטערט, געטער,
ציטערט, פעלקער! אייער טויט ווערט געטראָגן דאָרט,
די שווערד פאַר דער אַלטער וועלט. איינגעבונדן אין דעם
בינטל טראָגן זיי גאָטס וואָרט, די ליכט פאַר דער וועלט —
אַרויסשיקן וועט עס פון בינטל זיינע שטראַלן, באַלויכטן
וועט עס לאַנד און לאַנד. דערשראָקן און פאַרגעסן וועלן

געטער און פעלקער אויף די אינזלען איינזאַם שטאַרבן. אַזוי טראָגן זיי דאָס בינטל פון פאָלק צו פאָלק, פון לאַנד צו לאַנד איבער דעם גאַנצן גלות אַרום. דאָס איז דער סוד, וואָס האַלט זיי אויף ביזן היינטיקן טאָג אַריין.

איינגעשפּאַנט אין רימענס, האָבן די בחורים פון ירושלים די וועגן געשלעפּט. די שטאַרקסטע צווישן זיי האָט ער אויסגעקליבן, און זייערע לייבער פון דעם געשפּאַן האָבן זיך ווי בראָנז אין דער זון געגאָסן. געזען האָט דער נביא די קופּערנע בית־המקדש־זיילן מיט די קרוינען אויף די קעפּ, מיט די בלומען אויסגעהאַקט, צורס מייסטער־שטיק, דורך שלמהס חכמה אויסגעטראַכט. געשלעפּט האָבן זיי די בחורים פון ירושלים. צען בחורים ביי יעדער זייט פון זייל האָבן אונטער דער שווערער לאַסט פון קופּער אָפּגעקרעכצט. געלויכטן האָט זיך אין דער זון יעדע בלום, יעדע פרוכט, וואָס איז אין זייל מייסטערהאַפט געווען אויסגעהאַקט. אַזוי האָבן זיי אויף זייערע אַקסלען דעם בית־המקדש נאָך בבל געפירט. געריסן האָט זיך דער נביא צו זיי, געשריגן מיט אַ שרעקלעכן קול, אַז ער האָט דערזען דעם בית־המקדש צעשטערט און זיינע שטיקער געשלעפּט פון פיינט.

אָבער באַלד פאַרשוויגן איז ער געוואָרן. דערזען האָט ער די פּרחי־כהונה, די יונגע כהנימס קינדער, צאַרט און פון איידעלן שטאַם, גייען פאַרויס פאַר זיי. קינדער זענען זיי נאָך געווען, פון בית־המקדש־הויף אַרויסגענומען, וואו זיי האָבן זיך ביי די עלטערן די עבודה געלערנט. אין זייערע כהנים־העמדעלעך אָנגעטאָן, האָבן זיי די קריגן מיט מנורות פון דעם הייליקן בית־המקדש־דינסט אויף זייערע אַקסלען אויסגעטראָגן. די קינדער, אַזוי טייער און ליב, ווי די כּלים פון בית־המקדש, האָבן איבער דעם וועג געוויינט, נאַס געמאַכט מיט

טרערן דעם זאַמד און געזאָגט אַזוי: „די כּלים, וואָס אין זיי האָבן מיר געזאָלט פאַר גאָט דעם הייליקן דינסט טאָן, טראָגן מיר צום פּיינט". אַז דער נביא האָט זיי דערזע', האָט ער זיינע הענט צום הימל פאַרשפּרייט און מיט אַ גרויס געשריי אויס־געשריגן: „די קינדער, ווי די שעפּעלעך, — וואָס האָסטו צו זיי? זיי זענען נאָך ריין פון זינד".

געגאַנגען איז נבוזרדן פאָרויס פאַר דעם גאַנג. ברוך איז זיין שטאַרק געזיכט געוועזן. אָפּגעבערענט פון דער זון ברוסט אויפגעדעקט ביז אין ווייט, לייב אַריין, געקאַרבט זיין באָרד אין פלעכטן געבונדן, און זיינע האָר שוואַרץ, ווי שוואַ־רע בראָנז אין לאָקן געגאָסן. געקאַרבט און געבונדן האָבן זיי זיך איבער זיין נאַקעטן קאַרק אַראָפּגעגאָסן. ווי די ליכטער אין דער שוואַרצער נאַכט, האָבן זיינע אויגן מיט צאָרן פון אונטער זיין שווערן מעשענעם געטורעמטן הוט אַרויסגעקוקט. שטאַרק האָבן זיינע געקנאַכלטע פיס אין דעם הייסן זאַמד געטרעטן און, מיט דער שפּיז פאָרויס געשיקט, האָט ער זיי דעם וועג געוויזן. קינדער און אַלטע פירט דער פּיינט, ווייבלעך און מיידלעך, נאָר קיין מאַן איז צווישן די געפאַנ־גענע נישטאָ. עס איז נישט קיין מנהג אין ישראל געוועזן, אַז מענער זאָלן אין געפאַנגענשאַפט גיין, אויפן פעלד בלייבן די ביז צום לעצטן פון זיי. אַזוי געפירט האָט נבוזרדן ישראל אין גלות אַריין. געטראָטן איז פאַר נבוזרדן דער נביא, אין די אויגן אים אַריינגעקוקט און געזאָגט אַזוי:

„נישט אַזוי גרויס נבוזרדן, נישט אַזוי שטאַרק נבוכדנצר. נישט אייער האַנט האָט ישראלס מאַכט צעבראָכן. בעבונדן מיט גאָט אין אַ פעסטן בא־ד, גייט ישראל, דער איינציקער זון, אַ האַר אין קנעכטשאַפט אַרום. די וועלט האָב איך צוליב אים באַשאַפן, זאָגט גאָט, איר לעבט נאָר

אין זיין זכות. דו ביסט נאָר דער שטעקן, דו ביסט נאָר די רוט, וואָס מיט איר שטראָפט גאָט זיין זון. ווען ישראל האַלט נאָר צו זיין פאָטער גערופן, ווי דעם ווילדן הונט, ווי דעם אָקס, ווי דעם רינד, וואָלט ער דיר אַ רינג אין דיינע נאָזלעכער געשטעקט און מיט דעם שטאַנג דיך צו־ריקגעפירט אויף דעם וועג קיין בבל צוריק — ווי צו אשורן ער האָט אַמאָל געטאָן! נישט בבלס קינדער איז דער היי־ליקער זאָמען פון ישראל, וואָס דו פאַרגיסט אַזוי לייכט זיין בלוט. אָ, צי־טער פאַר יעדן טראָפּן, וואָס דו פאַרגיסט. דו וועסט מיר רעכנונג אָפּגעבן, זאָגט גאָט, — דו ביסט דער הונט אין מיין הייליקער סטאַדע, דער שעפער איז נאָר אַוועק אויף איין אויגנבליק. דו וועסט מיר מיט דיין אייגן בלוט באַצאָלן פאַר יעדן שעפעלע, וואָס דו האָסט פאַרצוקט".

צוריקגעטראָטן איז נבוזרדן, בלייך געוואָרן זיין גע־זיכט — זיין האַרץ ווי וואַסער צעגאָסן. אַזוי האָט ער זיך דערשראָקן פאַר דעם נביאס וואָרט (דאָס איז געווען זיין זכות.) געוואָרפן האָט ער זיך צו ירמיהוס פיס און גע־ענטפערט אַזוי:

„אויסצופירן זיין שטראָף איבער ישראל האָט מיך גאָט געשיקט, וואָס אָנגעזאָגט דורך דיר האָט ער צו זיי. אליין ביסטו איבער ירושלימס גאַסן ארומגעגאַנגען און דיין אבל־ליד געקלאָגט, די שטענג אויף דיין רוקן געטראָגן האָסטו, זיי געוויזן דעם סוף, וואָס וואַרט זיי, ווייל זיי האָבן אָן גאָט פאַרגעסן. אויסגעלאַכט האָבן זיי דיך, אין פינסטערן גרוב געוואָרפן, פון דעם שוואַרצן לאָך האָסטו נאָך אַרויס־גערופן צו זיי און דיין קלאָג־ליד אויף זייער חתונה געויינט־שטיינער האָבן זיי אויף דיר געוואָרפן, דיין מויל, וואָס דורך

אים ו ע״ט גאָט, האָבן זיי מיט ערד פאַרשטאָפּט. איצט קומט זיך אָננעמען פאַר זיי? — צי האָבן מיר דען נישט גאָטס שליחות אויסגעפירט, וואָס ער האָט געזאָגט דורך דיר?"

פאַרשוויגן איז באַלד ירמיהו געוואָרן פון נבוזרדנס רייד. געשלונגען האָט ער אין זיך זיין צער און אָן גאָט זיך דערמאָנט — יהוה איז געוואָרן פאַרשעמט איבער ישראלס זינד. פרעמדע נעמען זיך זיין נקמה אָן און פירן אויס איבער ישראל זיין שטראָף — זיין זון האָט ער איבערגעגעבן צו גוים. אין די הענט, דעם בית־המקדש פאַרברענט, ירושלים — אַ פאַרשעמטע מוטער, צו שאַנד און שפּאָט צווישן די פעלקער פון דער וועלט. אָנגעצונדן האָט זיך אין אים די נקמה פאַר גאָט, נישט געהערט האָט ער מער זייער קרעכצן — אָפּגענויגט האָט ער זיין בליק פון זיי. יהוה איז צו שפּאָט, אברהם, יצחק און יעקב — פּאַטערס פון אַ קנעכטן־פאָלק, און גוים — די הארן איבער דער וועלט, און אַלץ איבער ישראלס זינד. באַרעכטיקט האָט ער אויף זיי דעם דין.

אוועק איז פון זיי דער נביא און קיין ירושלים צוריק. טיף באַגראָבן אין זיין האַרץ איז זיין לייד, און פאַרשטיינערט איז דער צער אויף זיינע ליפּן געוואָרן. געזען האָט ער דאָס לאַנד, יעדן באַרג, ווי ער שטייט פאַריינזאַמט אַליין, קוקט די ארויסגעטריבענע נאָך און וויינט און קלאָגט: „ווער וועט מיך זען, ווער וועט איבער מיינע פירות אַ ברכה מאַכן?" — קלאָגט יעדער בלאַט, יעדער בוים. פאַרשטיינערט איז שוין געוואָרן זיין צער, און קיין וואָרט האָט ער נישט פאַר איר צו זאָגן. אָנגעקומען איז ער מיט דער נאַכט צו די טויערן פון ירושלים. צעבראָכן זענען זיי געווען. ירושלים איז הפקר: ווער עס וויל, קאָן דערין אריין. פאַר דעם צעבראָכענעם טויער האָט ער אַ

פרוי געטראָפן. ארויסגעקומען איז זי פון דעם פאַרנעפּלטן פאַרנאַכט און געגאַנגען אויף איר וועג אַליין. אין שוואַרץ איז זי געווען געהילט. איר שטאָלצער בליק האָט פון אונטער איר טונקעלן שלייער ארויסגעקוקט. געאיידלט איז איר געזיכט געווען, ווי פון די יידישע קעניגס-טעכטער, און ווי ביי אַ נביא, האָבן אירע אויגן געשיינט. צעלאָזט זענען אירע שוואַרצע האָר איבער איר טונקל געוואַנד געהאָנגען. דער חסד־חן פון אונזערע מאַמעס ביי ליכט-צינדן איז אויף איר געווען אויסגעגאָסן, און די שבת־קרוין, אין טרויער איינגעהילט, האָט אויף איר קאָפּ גערוט. אַזוי איז זי טרויעריק און שטאָלץ אַליין אויף איר וועג געגאַנגען. קיין טרער האָט זיך אין אירע אויגן נישט באַוויזן, קיין קרעכץ, קיין געוויין. נאָר ווי אַ יידישע קעניגין, אין טרויער געצירט, האָט זי זיך אויף אַ שטיין ביים וועג געזעצט. דעם קאָפּ אויף אירע הענט געשטיצט — האָט זי מיט בענקענדיקע בליקן נאָך דעם וועג קיין בבל אויסגעקוקט.

— ווער ביסטו, וואָס דו טרויערסט אַזוי שטיל? צו די מענטשן ביסטו גלייך און מענטשלעך איז דיין לייד, — דאָך ווי געטלעך דו ביסט, און ווי גאָט טראָגסטו צער.

שיין האָבן זיך אירע ליפּן געעפנט, ווי דאָס מויל פון אַ בלום אין אַ שיינער לבנה-נאַכט, און מיט ריח פון בית־המקדש איז די לופט געוואָרן אָנגעפילט, ווען זי האָט איר וואָרט געפירט אַזוי:

— איך בין די מוטער פון דעם קינד, און ווען אויך געטלעך איך בין, דאָך מענטשלעך פיל איך די לייד, יעדן קרעכץ, יעדן געוויין. קיינער פילט נישט דעם צער פון קינד, ווי די מוטער ציוז אַליין.

פֿאַרשעמט איז דער נביא געוואָרן פֿאַר דער מוטער ציון איבער זיינע פֿריערדיקע רייד. אַוועקגעזעצט האָט ער זיך נעבן איר אויף דעם שטיין, און אַזוי ווי זי, מיט בענקענדיקע בליקן אויף דעם וועג קיין בבל נאָכגעקוקט.

דריטער געזאַנג

ירמיהו גייט צום הר־הבית. — דער חרובדיקער בית־המקדש. — יהוהס שטים שיקט אים די אבות װעקן. — ירמיהו רופט די אבות פון דער מערת־המכפלה. — אברהם, יצחק, יעקב. — די טענות פון די אבות פארן רבונו־של־עולם.

פאַרלאָזט האָט דער נביא די מוטער ציון און איז קיין ירושלים אַריינגעגאַנגען. די נאַכט איז שוין איבער די טורעמס פון דער שטאָט געפאַלן — און אויסגעשטאָרבן איז ירושלים געווען. איינער אַליין האָט זיך ירמיהו אַרומגעדרייט גאַס־אויס, גאַס־איין. חורבות זענען די הייזער, און די צעבראָכענע בעל־הבתישקייט אויף די גאַסן אַרויסגעוואָרפן. געטראָפן האָט ער דאָ און דאָרט אַ טויטן גוף ליגן, וואָס קיינער האָט אים נישט אַהיים גענומען און נישט צו קבורה געבראַכט. געטראָפן האָט ער משוגענע מוטערס, ווי די ווילדע שאַקאַלן איבער די גאַסן אַרומבלאָנקען. שטום געוואָרן פון שרעק זענען אַ טייל פון זיי, האָבן מיט זייערע קראַנקע אַרויסגעזעצטע אויגן ווילד געקוקט און צוגעבראָמט מיט זייער שטומער צונג. אַ טייל האָבן שטיקער גלידער פון זייערע טויטע קינדער איינגעוויקלט אין זייערע ווינדעלעך און אַרומגעטראָגן מיט זיך. אין די ווינקלען האָבן קראַנקע געשמאַכט און געבענקט נאָכן

טויט — איבערגעלאָזט האָט זיי דער פײַנט אין דער צע־שטערטער שטאָט, אַז זיי זאָלן מיט זייער עלנט אַ שרעק אָנוואַרפן אויף די שכנים אַרום. נאָר נישט געזען האָט זיי יעצט דער נביא, נישט דעם מענטשלעכן לייד האָט זיין אויג באַנומען, געזוכט האָט דער נביא גאָט. ער האָט גע־וואָלט פון אים פאַרנעמען אַ וואָרט, וואָס ער זאָל די אַרויסגעטריבענע אין גלות פאַר אַ טרייסט ברענגען. אַרויס־געגאַנגען איז ער צום הר־הבית. געזאָגט האָט ער זיך: „גאָט האָט נאָכנישט פאַרלאָזט זיין הייליקן אָרט - און איך וועל ביי דער טיר פון בית־המקדש שטיין און צו גאָטס שליחות זיין גרייט".

אָנגעקומען איז ירמיהו צום הר־הבית, דעם אָרט, וואו אברהם האָט יצחקן אויף דער עקדה געבראַכט. ווי זעט עס אויס? צעפירט איז דאָס הויז, וואו גאָט האָט צווישן די לעבעדיקע געוואוינט, - נאַכט הענגט דעריבער און דעקט די געטלעכע הרוגים צו. צעבראָכענע שטיקער פון אַ הימל ליגן דאָ. עס ווייסט זיך דער מירמלשטיין אין דעם ליכטיקן לבנה־שיין. און די קופּערנע זיילן, אָפּגע־בראָכן פון די טרעפּן, ווי ריזן־הרוגים ליגן זיי. עס שטראַלן די שטערן אַקעגן די גאָלדענע פעדעם פון אַ האַלב־פאַרברענטן פּרוכת, וואָס קוקט פון דער חורבה אַרויס. און פון דעם אַש בלישטשעט דאָס גאָלד פון אַ הייליקער כּלי — אין דעם יונגן כּהנס האַנט. קדושים זענען זיי ביידע, פאַר גאָט אין פייער פאַרברענט. מורא האָט דער נביא געהאַט דעם אָרט צו באַ־טרעטן. יעדער שטויבל איז הייליק דאָ, יעדער זעמדל פון גאָט געקושט. אויסגעמישט האָט זיך די קדשי־קדשים מיט די עזרות, און דער געטלעכער הייליקער סוד ליגט איבער אַלץ אויסגעשפּרייט. געפאַלן איז דעריבער די שטילקייט פון הימל,

גאָט האָט מיט זיין מאַנטל זיינע הרוגים פאַרהילט. אַזוי אָפּ־געזונדערט איז געווען דער אָרט פון דער גאַנצער וועלט און עס איז געווען דעריבער – נישט די ליכט פון טאָג און נישט די ליכט פון נאַכט, נאָר פון אַ געוויטער, ווי דער הימל איז, ווען גאָט באַווייזט זיך אויף דער ערד — אַזוי האָט גערוט דער הייליקער סוד פון געטלעכקייט איבער דעם געטער־בית־עולם דאָ.

געשטאַנען איז ירמיהו ביים אַריינגאַנג פון בית־המקדש און געוויינט, ווי אַ קינד, און געזאָגט: „גאָט, וואָר זאָל איך דיך זוכן? פאַרלאָזן האָסטו דעם אָרט, וואו דו האָסט צווישן די מענטשן געוואוינט, און ביסט צוריק אין דיינע פאַרבאָרגענע הימלען געגאַנגען. איבערגעלאָזט אונז אַליין, און מיר ווייסן נישט אויס און מיר ווייסן נישט איין. גאָט, צו וועמען זאָל איך גיין, וועמען זאָל איך פרעגן? דיין בית־המקדש איז צעשטערט, דיינע כּהנים טויט, יידן אין גלות, און דאָס בייז הערשט איבער דער וועלט. און דו ווייזט מיר קיין צייכן נישט און דו זאָגסט מיר קיין וואָרט נישט, וואו זאָל איך דיך זוכן גיין, גאָט?“ אַזוי געוויינט האָט דער נביא, און זיינע ווערטער האָבן אין די צעבראָכענע כּלים פון בית־המקדש אָפּגעקלונגען. דער מעטאַל האָט פון זיך אַ קול געגעבן און מיטגעוויינט האָט ער מיט דעם נביא. און ווי ירמיהו וויינט אַזוי — און זע – פּלוצלינג באַווייזט זיך אַ ליכט, באַהעלט ווערט דער גאַנצער אָרט; אַ שטילקייט האָט אַרומגעכאַפּט דעם גאַנצן הר־הבית, און די צעבראָכענע בית־המקדש־שטיקער, ווי אַ נשמה וואָלט אין זיי אַריין – זענען זיי שטיין געבליבן, שטיל געשוויגן און אויסגעהערט. קיין געשטאַלט האָט ירמיהו הנביא נישט געזען – נאָר דערהערט האָט ער

אַ שטים. ווי אַ טויב האָט געברומט די שטים פון יהוה און געזאָגט אַזוי: „עס טוט באַנג אַליין אין די הימלען צו זיין, אין נאָך ישראל איז מיין באַגער. איך האָב הימל און ערד געשאַפן, איך שוועב איבער דעם גאַנצן חלל אַרום, מיר געהערט דער תהום פון יענער זייט וועלט - אין ערגעץ געפין איך נישט קיין רו. ענג איז מיר דעם הימלס מלוכה, די ג. כט איבער דעם תהום פון יענער זייט קאָן מי ן גייסט נישט אַרומנעמען, — און געננג איז מיר געווען דער חלל פון פיר איילן ערד, וואָס ישראל האָט מיר צווישן זיך אָפּגעטיילט. איך שוועב איבער דער חורבה פון מיין צע־פירטער היים און קוש יעדן שטיין און האַלז יעדן שטאַן ערד. צו שוואַך איז מיר דער ליבּ־געזאַנג, וואָס די הימלען זינגען מיר ביים זונען־אויפגאַנג, דער לייבן־געשריי, וואָס די ימים שאַלן צו מיר, ווען די שטורעמס ברומען איבער זיי. צו דעם רויש פון די שטערן־וועלטן אין זייער גאַנג אין דעם חלל פון דער נאַכט - הער איך זיך נישט איין. נישט איז מיר דאָס שטילע ליד, וואָס שוועבט אַרום דעם תהום פון אין־סוף. איך בענק נאָך ישראלס ליבּ, וואָס געזונגען האָבן צו מיר די לויים, מיט די האַרפן באַגלייט. געבראַכט האָבן זיי מיר מיט זייער געזאַנג דאָס ליד פון יעדן בלעטל און גרעזל, דעם ליבּ פון יעדן פליגל און עוף — וואָס איך האָב געשאַפן אויף דער וועלט. געהערט האָב איך זייער ליבּ און געבענטשט האָב איך זיי. אָ, ישראל, אין אַ רגע פון צאָרן האָב איך דיך געשטראָפט, און אייביק איז מיין בענקשאַפט נאָך דיר. אונטער די שמיץ פון דיינע פייניקער הער איך דיין רופן נאָך מיר, און עס גייט אויס מיין האַרץ נאָך דיר. די הימלען פאַר מיר, דער גלות ווי די ערד פאַר דיר — ווער וועט מיר גיין און וועמען זאָל איך שיקן מיינע פריינט רופן־

אברהם, יצחק און יעקב — די הייליקע דריי, קומען זאָלן זיי צו גיין און טרייסטן מיך?"

געציטערט האָט ירמיהו הנביא פאַר גאָטס רייד, געוואָרפן זיך צו דער ערד און געזאָגט: „שיק מיך, גאָט, איך בין צו דיין שליחות גרייט".

און געזאָגט האָט יהוה: „גיי, ירמיהו, וועק מיר מיינע פריינט אויף — רוף זיי פון זייער רו. זאָג, אַז יהוה איז פאַרלאָזט, ווי אין דעם הימל, אַזוי אויף דער ערד, אַז אומעטום הערשט דאָס שלעכטס. עס זענען אַרויס די קליפּות פון זייערע לעכער, און די מדת־הרחמים איז פאַרשטומט. פאַריינזאַמט איז יהוה און ישראל, קיינער ווייסט זייער נאָמען נישט מער. קומען זאָלן זיי צו גיין — איך דאַרף זיי האָבן נעבן מיר אין דער שלעכטער צייט".

געגאַנגען איז ירמיהו צו דער מערת־המכפלה, אהין, וואו עס רוען די פאָטערס פון ישראל, מיט די מוטערס ביי זייער זייט, אין דעם טויזנט־יאָריקן שלאָף. אַ הייליקע ציטערניש האָט אים אַרומגענומען, ווען ער איז געקומען אין זייער נאָענט - אָנגעקלאַפּט האָט ער אין זייערע לאָדנס אַריין און גערופן זיי: „שטייט אויף, אברהם, יצחק און יעקב, פון אייער רו. איר זייט פאַר גאָט באַגערט צו קומען צו גיין".

די אַלטע קעניגן, מיט די קרוינען אויף די קעפּ אָנגעטאָן, האָבן געעפנט די אויגן פון דעם טויזנט־יאָריקן שלאָף און געפרעגט איינער ביים אַנדערן: „ווייסטו נישט, וואָס עס איז געשען? מען וועקט אונז פון אונזער רו".

דערהערט אַז זיי האָבן גאָטס נאָמען פון ירמיהו'ס מויל אַרויסרופן, האָבן זיי פאַרוואונדערט געפרעגט: „וואָס איז היינט מער פון אַן אַנדער מאָל?"

מורא האָט ירמיהו געהאַט זיי פון דעם חורבן צו דערציילן. ער האָט זיך געטראַכט, זיי וועלן שטראָפן און זאָגן: „אַ נביא ביסטו געווען ביי יידן, וואָס האָסטו צוגע־לאָזט, אַז עס זאָל אַזעלכעס געשען אין דיינע טעג?״ — האָט ער זיי געענטפערט: „איך ווייס נישט, וואָס געשען עס איז, נאָר איר זייט פאַר גאָט באַגערט צו קומען צו גיין״.

אויפגעהויבן האָבן זיי זיך פון די קברים, מיט די קרוינען אויף זייערע קעפּ, אין די טליתים איינגעהילט, האָבן זיי איבער דער וועלט געשפּרייזט. געשוויגן האָט די ערד, געציטערט באַרג און טאָל, אַז זיי גייען פאַרביי פאַר זיי, און מיט שטיל ציטעריק געבעט האָט בוים און גראָז נאָכגעקוקט און באַוואונדערט זיי.

געגאַנגען איז דער ערשטער אברהם אבינו, הויך איז זיין געשטאַלט געווען, העכער פון די יידן אַלע. אַ גרויסע קרוין אויף זיין גרויען קאָפּ, אין זיין ברייטן טלית איינגע־הילט, איז ער מיט זיין ברייטער, ווייסער באָרד און שטילע רויקע טריט פאַר גאָט געגאַנגען, זיכער און רויק, ווי מען קומט צו אַן אַלטן גוטן פריינט. אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ גרויסע האַק, צעשטערט האָט ער מיט דער האַק די געטער פון זיין פאָטער און פאַר יהוהן זיי אינ־טערטעניק געמאַכט. געציטערט האָבן די געטער פאַר זיינע טריט. אַזוי איז דער געטער־צעשטערער, דער עלטסטער פון אונזערע אבות, פאַר גאָט אָנגעקומען צו גיין.

ווי יהוה האָט אים דערזען, אויסגעשטרעקט האָט ער צו אים די האַנט און געזאָגט: „זיי געגריסט, מיין אַלטער פריינט – יהוהס זייל. דער ערשטער פון די לעבעדיקע האָסטו יהוהן דערקענט, פון די געצן פון דער וועלט מיך

אויסדערוועלט, דער ערשטער מײַן נאָמען צווישן די פעל־קער פאַרשפּרייט. אַנטפּלעקט האָב איך זיך צו דיר און גע־בונדן מיט דיר אַן אייביקן באַנד. קום, מײַן פרײַנט, זעץ זיך בײַ מײַן זײַט".

דער צווייטער איז געגאַנגען זײַן זון יצחק, קלענער פון דעם פאָטער, אָבער נאָך גרעסער פון אַלע אין דער וועלט. בלינד איז ער געווען, אָבער שטאָלץ און זיכער איז ער דאָך געגאַנגען, מיט זײַן גאָלדענער קרוין אויף זײַן קאָפּ, אויף גאָטס חסד געשטיצט. מיט דער האַנט האָט ער אַ בעקל בײַ זײַנע הערנער געפירט — דעם קרבן, וואָס אברהם האָט אויף זײַן אָרט צו גאָט געבראַכט. אַזוי איז אונזער פאָטער יצחק, דער קרבן פון גאָט, פאַר יהוהן אַנגעקומען צו גיין.

ווי יהוה האָט אים דערזען, האָט ער אויסגעשטרעקט צו אים די האַנט און געזאָגט אַזוי: „יצחק, שעפּעלע מײַנס, דײַן האַרץ איז אַזוי פראָסט, ווי די ערד. אַז איך האָב גערופן צו דיר, האָסטו, ווי אַ קאַלב, די הענט מיט די פיס זיך בינדן געלאָזט און דײַן האַלז צום חלף אויסגעשטרעקט, געבונדן האָב איך זיך מיט דיר אין אייביקן באַנד — קום, מײַן פרײַנט, זעץ זיך נעבן מיר".

דער דריטער איז געגאַנגען דער פאָטער יעקב אונ־זערער, שוואַרץ פאַרוואָקסן איז ער נאָך געווען און יונג, ווי בײַ לבנס שאָף, ווען ער האָט פאַר אונזער מוטער רחל גע־דינט. זײַן שעפער־שטעקן געהאַלטן אין האַנט, איז ער מיט שטילער הכנעה און געטריישאַפט פאַר גאָט געטרעטן.

ווי יהוה האָט אים דערזען, האָט ער אים פונדערווײַטנס צוגערופן: „יעקב, יעקב, מײַן זון און מײַן קנעכט! פון דײַן מוטערס בויך האָב איך דיך שוין אויסדערוועלט. איידער דו האָסט מיך נאָך געקענט, ביסטו שוין אין מײַן וועג געגאַנגען,

איז דיר האָב איך אויס:עגאָסן דעם פּאָרעם פון ישראל, דיר איבערגעגעבן דעם סוד, וועלכן יהוה האָט מיט ישראל — ביסטו געווען דער ערשטער ייד, איידער יידן זענען נאָך געוועז אויף דער וועלט. קום צו מיר, אַלטער פריינט, און זעץ זיך בײַ מיין זייט".

אַראָפּגענידערט האָבן מלאכים דריי, און דריי גאָלדענע שטולן פאַר די אבות אויפגעשטעלט, יהוהן צו רעכטס און צו לינקס. ווארים, אמת, אבלים זענען זיי געווען נאָך זייער קינד — דאָך זענען עס קעניגן געווען, און גאָט האָט זיי דעם כבוד געגעבן, ווי עס פּאַסט פאַר זיי.

אַז די אבות מיט די קרוינען אויף די קעפּ און מיט די צייכנס אין די הענט האָבן זיך אַרום יהוהן אויף זייערע טראָנען געזעצט, האָט זיך דערהערט יהוהס שטום:

„איר זענט געקומען אין מיין הויז אַריין, מיינע פריינט. און מיין הויז איז צעשטערט. משפט צווישן מיר און אייער זון. צעריסן האָט ישראל דעם באַנד, וואָס איז צווישן מיר און אייך — אַנדערע געטער האָבן זיי זיך געמאַכט און יהוהן פאַרלאָזט. די הייליקע ערד וואו איך האָב זיך צו דיר, אברהם, צום ערשטן מאָל באַוויזן, האָבן זיי פאַרוומרייניקט; דעם אָרט, וואו יצחק איז צו דער עקדה געבראַכט געוואָרן — טמא האָבן זיי אים געמאַכט; און וואו איך האָב דיך, יעקב, אין דעם חלום פון דער נאַכט, אויף דעם לייטער אין מיין הימל געפירט — פאַר אַנדערע געטער האָבן זיי דאָרט מזבחות אויפגעשטעלט; דעם טויער, וואו די תפלות פון דער וועלט שטייגן צו מיר אין הימל אויף — מיט בלוט פון קרבנות פאַר פרעמדע געטער האָבן זיי עס פאַרשפריצט. פאַרוואָרפן האָב איך זיי פון מיר, אין פרעמדע הענט איבערגעגעבן, פון לאַנד אַרויסגעטריבן, אין גלות געפירט".

אוי אויפגעעפנט האָט יהוה די אויגן פון די אבות, און דערזען האָבן זיי דעם פינסטערן קייטן־וועג פון דעם לאַנגן גלות. לאַנג און אייביק ציט זיך אַ וועג, דער וועג פון חורבן, מיט בלוט און טרערן איז ער באַזייט, אויף שריט און טריט מצבות — זיי שטייען פון פריצייטיקן טויט. ווי שאָטנס שוואַרצע, יאָגט זיך דער רעשט פון ישראל אונטער דעם אייזערנעם שטאַנג פון דער קללה, וואָס רוט אויף אים, צווישן די פעלקער פון דער וועלט און האַלט זיך אויף ביי זיי שטאַם און רופט צו זיין גאָט און די אבות דערמאָנט ער.

דערזען האָבן זיי דעם גלות, דעם שוואַרצן, ביזן היינטיקן טאָג אַריין. קיין טאָג, קיין נאַכט, קיין אָפּרו נישט, פאַר־מיאוסט פון צרות, איינגעמידט פון קלאָגן זיך יאָגט ער, ווי אַן אייביקער מצורה, און ציט זיך זיין בלוטיקן באַנד פון גלות־בבל ביז אין היינטיקן גלות אַריין.

דערזען, אַז זיי האָבן דעם שטעכעדיקן וועג, האָבן זיי די קרוינען פון זייערע קעפּ אַראָפּגענומען און פאַר די פיס אַני־דערגעלייגט. זיי האָבן מיטאַמאָל דערהערט ירושלימס געוויין, די ווינטן האָבן אָנגעהויבן צו ברענגען צונויף זיינע קרעכצן פון גאָר דער וועלט, און ווי שטורם־ווינטן האָבן זיי געיאָגט פאַר די אבות פאַרביי.

אויפגעהויבן האָבן זיי זיך פון זייערע ערטער, צעריסן די טליתים אויף זיך און פאַר גאָט זיך געשטעלט.

און דער ערשטער איז געווען אונזער פאָטער אברהם, וואָס האָט פאַר גאָט געטענהט אַזוי:

„אויסדערוועלט האָסטו מיך פון גאָר די מענטשן פון דער וועלט, פאַר אַ פאָטער פון אַ שטאַם האָסטו מיך געמאַכט און געוויזן מיר אין חלום פון דער נאַכט דאָס לאַנד, וואָס דאָרט וועסטו באַזעצן זיי. צו די שטערן אין הימל האָסטו מיך

זיי געגליכן, איינעם אין איינעם, זייערע קינדער זאָלן די קעניגן פון דער וועלט זיין. איך וויל נישט אַ פּאָטער פון אַ קנעכטן־פאָלק זיין. וואָס האָסטו געמאַכט פון זיי?"

געברומט האָט יהוה אונטער זיין שוואַרצן וואָלקן אין דער נאַכט אַריין: „זיי האָבן געזינדיקט, אַלטער פריינט".

אברהם איז אָבער ווייטער פאַר גאָט געשטאַנען און געזאָגט אַזוי:

„וואָס האָבן זיי דיר געטאָן אַזוינס? ווי גרויס איז דען דעם מענטשנס פרייד אויף דער ערד — ווי לאַנג זיין לעבן דען? נאָענט ביי אונזער וועג שטייט דער קבר. אונזער לעבן — איז אונזער וועג צום טויט, אויף וועמען האָסטו דאָ דיין כּעס אויסגעגאָסן? מיט וועמען ביסטו אין דער מלחמה נעגאַנגען? פאַרוואָס האָסטו זיי נישט מוחל געווען?"

אָבער יהוה האָט אַלץ געברומט פון זיין שוואַרצן מאַנטל אַרויס: „זיי האָבן געזינדיקט, אַלטער פריינט".

און אויפגעהויבן האָט זיך אונזער פּאָטער יצחק מיט טרערן אין די אויגן — מיט הכנעה און אין אַ שטיל געבעט געזאָגט אַזוי:

„צוויי קינדער האָסטו מיר געגעבן, צוויי צווייגן פון מיין בוים אויסגעשפּראָצט. מיין האַרץ מיט ליבע געבונדן צו זיי ביידן — האָסטו אָן איבּיקע פיינטשאַפט צווישן זיי געוואָרפן. איינעם פאַר אַ זון אויסגעקליבן, דעם צווייטן פאַר אַ רוט צו שטראָפן אים באַשאַפן. ווען איינעם איז גוט, איז דעם צווייטן שלעכט, און יעדן מאָל איז אַ זייט פון מיין האַרץ פאַרבלוטיקט. צי געפינט זיך נישט אין דיין האַרץ ליבע פאַר זיי ביידן? — עשו איז דאָך אויך מיין קינד, פאַרוואָס האָסטו אים פון דיר פאַרשטויסן און צום פייניקער פון יעקב גע־

מאַכט? מאַך דאָך שלום צווישן זיי ביידן, און זאָלן זיי ביידע דײַנע זין זײַן".

און אויפגעשטעלט האָט זיך יעקב, אונזער פאָטער, און האָט זיך פאַר גאָט געשטעלט און מיט גרויס געוויין געזאָגט אַזוי:

„פאָטער, דו ווייסט, ווי איך ליב זיי, — יעדעס קינד מײַנס, - אַלע זענען זיי מײַנע קינדער ביז צו דעם יונגסטן, ביז היינטיקן טאָג אַריין. און טייער באַצאָלט האָב איך פאַר זיי — אָפּגעאַרבעט פאַר יעדן מײַן קינד. — בײַ לבן־הארמי אָפּגעדינט, נישט געשפּאָרט קיין אַרבעט, נישט בײַטאָג, נישט בײַנאַכט. יעדעס שעפּעלע געטריי אָפּגעוואַכט. רחלען האָב איך ליב געהאַט, דאָך לאהן האָב איך נישט פאַרשעמט. מיט בענקענדיקע בליקן האָב איך צו רחלען געקוקט, דאָך מיט לאהן בין איך אין געצעלט געגאַנגען - ווײַל דו האָסט איר נישט געשאָנקען קיין חן, האָב איך זיך אויף איר מרחם געווען. און דו האָסט אויף מײַנע קינדער קיין רחמנות נישט געהאַט? דו ווייסט, איך האָב זיי, ווי מײַנע שעפּעלעך, אין פעלד געפירט און די הימלען געוויזן און דערציילט זיי כּון דיר. און ווען אויפגעוואַקסן זיי זענען מיר, און מײַן ברודער עשו האָט זיי פאַרטיליקן געוואָלט, אײַנגעשטעלט האָב איך מײַן לעבן פאַר זיי און דו ווייסט, ווי איך האָב מײַן לעבן לאַנג געטרויערט איבער איינעם פון זיי — ווען מען האָט מיר זײַן העמדל געבראַכט - און איך האָב געמיינט, אַז אַ חיה רעה האָט אים פאַרצוקט. יעצט האָסטו מיר זיי אַלע אומגעבראַכט־איבערגעגעבן האָסטו זיי צו פרעמדע אין די הענט. אָ, יעדער זייער וואונד איז מײַן וואונד, יעדער זייער געשריי — אָ, איך קאָן אין מײַן קבר נישט אײַנרוען, עס רינען צו מיר די טרערן

זייערע אַלע אַריין, עס רינט דורך מיין האַרץ זייער בלוט, און יעדע וואונד איז מיין, און יעדע לייד איז מיין".

און עס איז געוואָרן אַ גרויס געוויין, ווען די אבות האָבן זייער וואָרט פאַר גאָט געפירט. הימל און ערד האָבן מיט אונזערע פּאָטערס מיטגעוויינט. און אַלע שטערן זענען געקו־מען און אַרום זיך געשטעלט, און די מלאכים אויבן אין הימל. אַלץ האָט געוויינט. און פון גאָטס אויגן זענען צוויי טרערן אַראָפּגערונען אין ים אַריין און האָבן די וואַסערן אויפגעקאָכט. און עס איז געגאַנגען דער געשריי פון די אָבות פון איין עק וועלט ביז צום אַנדערן. און דערהערט האָבן עס די יידן ביי די טייכן פון בבל – וואָס זענען דאָרט געזעסן. אַז זיי האָבן געהערט דעם געשריי, האָבן זיי די אָבות דערקענט און האָבן געזאָגט: זיי זענען פאַר גאָט געקומען. האָבן זיך אָנגענומען פאַר אונז. און אַ שטילע האָפנונג איז אַדורכגעגאַנגען צווישן זיי.

פערטער געזאַנג

יהודהס ענטפער. — יהוה שיקט ירמיהון משהן רופן. — משה גייט איבער די וועלן פון ירדן. משה מיט דער זון און שטערן. — משה גייט אין בבל די יידן באַפרייען. — די תפילה פון דר׳ערד. — די גולי בבל ביי די טייכן זיצן. — יהודהס שטים. — משה קומט פאַר יהוה אָן. — זיין טענה פאַר גאָט. — די לוחות קימען פאַר עדות געגן ישראל, די מלאכים קומען פאַר עדות געגן ישראל. — משהס ענטפער די לוחות און די מלאכים. — משה רופט די מוטער רחל. — די מוטער רחל פאַר גאָט. — יהוה גייט מיט ישראל אין גלות אריין.

באלד אַנטשוויגן זענען די אבות געוואָרן, ציטערנדיק אויף זייערע שטולן זיצן געבליבן. ווי אַ דונער האָט יהודהס שטים געשאַלט און איבערגעגאַנגען מיט דעם שטורם־ווינט פון איין עק וועלט ביז צום אַנדערן. באַהאַלטן האָבן זיך די פייגלען אין זייערע נעסטן אַריין, און די ווילדע חיות אין וואַלד האָבן געברומט פאַר אומבאַוואוסטער שרעק, וואָס איז אויף זיי געפאַלן. געציטערט האָבן די יסודות פון דער וועלט, ווען יהוה האָט געדונערט מיט זיין שטים אַזוי:

„אויף מענטשן־צרות טוט איר קלאָגן, אויף דעם, וואָס דער קערפער איז אין געפאַנגענשאַפט, און דעם צער פון גאָט זעט איר נישט. אונטערטעניק איז דער אמת גע־

תאָרן, דאָס געזעץ איז געשטאָרבן, און קיינער ווייסט נישט מער, ווער יהוה איז. גיי, ירמיהו, רוף מיר מיין שותּף משה בן עמרם. אין זיין האַנט האָב איך דאָס געזעץ פאַר די מענטשן איבערגעגעבן, קומען זאָל ער דאָ פאַר מיר, צוריק וועל איך נעמען מיין האַנט פון דער וועלט, וואו זיי האָבן מיין אמת פאַרגעסן".

און געענטפערט האָט ירמיהו מיט אַ ציטערנדיקער שטים: „איך ווייס נישט, וואו משה איז אַהינגעקומען. גענומען האָסטו אים אין דיינע הימלען אַריין, און פאַרהוילן איז ער פון די שטערבלעכע: קיינער ווייס נישט, וואו משה איז. וואו זאָל איך אים זוכן גיין?" געענטפערט האָט יהוה: „גיי צום ירדן און שטעל זיך ביי זיין ברעג און רוף אין די וועלן אַריין: „משה בן עמרם, קום פאַר גאָט צו גיין!" — און ווייזן וועט ער זיך דיר".

געגאַנגען איז ירמיהו, וואו גאָט האָט אים באַפוילן, געשטעלט האָט ער זיך ביים ברעג פון ירדן. נאַכט איז עס געווען, און געשטורעמט האָט דער טייך, אויפגעהויבן האָבן זיך זיינע אינדן און געשטעלט זיך ווי אַ וואַנד. דען גערונעי האָבן אין דעם טייך די יידישע טרערן. אַלע פון גלות ציגויפגערונען, און אויפגעקאָכט האָבן זיי דאָס וואַסער, געגראָבן אַ גרוב ביז זיין טיפן אונטערגרונד, און געוואָרפן האָט דער שטראָם זיך באַרג־אויף און טאָל־אַרונטער. גערופן האָט ירמיהו אין דער טונקעלער נאַכט צום רוישנדיקן טייך צו: „משה, משה! ביסט פאַר גאָט באַגערט". באַלד געשטילט האָט זיך דער ירדן, די וועלן זיך באַרויקט, ווי די אונטערטעניקע, האָר־באַוואַקסענע הינט זענען זיי געלעגן אונטער זיינע פיס. און משה איז געטרעטן איבער זיי פון דעם געטלעכן סוד אַרויס, וואו גאָט האָט אים אויפגעהאַלטן. יונג איז ער געווען, שוואַרץ, מענלעך

באוואקסן זיין געזיכט. און מיטן פייערדיקן גריפל אין דער האַנט, וואָס מיט אים האָט ער די לוחות געקריצט, גייט ער דער געטלעכער קריצער, העכער פאַר אַלע, שטאַרקער פון אַלע, טרעט ער אויף די אונטערטעניקע וועלן און קומט פאַר ירמיהון אָן אויף דעם ברעג, ווי אַ געטלעך געשטאַלט: „וואָס איז־דער מער? ווער רופט מיך פון מיין רו אַרויס?" — מורא האָט אויך ירמיהו געהאַט פאַר אים צו זאָגן, אַז די יידן זענען אין גלות פאַרטריבן, האָט ער אויך געענטפער ט: „איך ווייס נישט, וואָס עס איז. דו ביסט פאַר גאָט באַגערט". געגאַנגען איז משה צו זיינע פריינט צו דער זון און צו די שטערן, וואָס שיינען אין הימל אויבן. גוט־פריינט איז ער געווען מיט זיי פון יענער צייט, ווען ער איז גאָטס גאַסט אין הימל געווען, ביי דער תורה מקבל זיין. האָט ער זיי געפרעגט: „זאָגט מיר, אַלטע פריינט, ווייסט איר נישט, וואָס עס איז געשען — וואָס גאָט האָט מיך געלאָזט רופן פון מיין רו אַרויס?" לאַנג געשוויגן האָבן די שטערן, נישט געוואָלט משהן דעם צער אָנטאָן. די זון האָט דאָך צולעצט געזאָגט: „דיין ווערק, משה, איז געוואָרן צו נישט, צעשטערט האָט גאָט דעם באַנד מיט ישראל, פאַרטריבן אים פון זיין לאַנד — דעם בית־המקדש פאַרברענט, און איינזאַם און פאַרלאָזט דרייט זיך יהוה אַרום. אין די הימלען איז ער נישטאָ (דערפאַר געשלאָגן איז אונזער ליכט), אויף דער ערד צווישן די לעבעדיקע נישטאָ — הערשט דאָס שלעכטס אומעטום. אויפגעשטאַנען זענען די פינסטערע כחות און שרעקן צו פאַרנעמען, חלילה, יהוהס אָרט. די געוויקסן רייסן איינער פון אַנדערן דאָס ליכט אַרויס, וואָס מיר שיקן איבער זיי. דאָס געזעץ איז טויט. יהוה איז אַוועק. גיי, משה, ראַטעווע די וועלט פון אונטערגיין, פיר איין דאָס רעכט צווישן די מענטשן פון דער וועלט, צווישן די חיות אין וואַלד,

צווישן די געוויקסן אין פעלד, — פאַר אַלעמען האָבן מיר ליכט. ברענג, משה, יהוהן דער וועלט צוריק״.

ווי משה האָט געהערט די טרויעריקע בשורה, האָט ער איבערגעלאָזט זיינע אַלטע פריינט און געזאָגט צו ירמיהו: „פיר מיך צו די יידן אין גלות אַריין, באַפרייען וויל איך זיי — איך וויל זען, וואָס עס וועט מיר אין וועג שטיין״.

גענומען האָט ער זיין געטלעכן שעפער־שטאָק אין האַנט און געגאַנגען איז ער איבערן לאַנד — זיבן מייל אַ טריט. נאָכגעקוקט האָבן אים די פעלדער מיט אַ שטיל געבעט — און די בערג זענען קלענער געוואָרן פאַר אים, דערשראָקן זיך און איז די זייטן זיך אָפּגערוקט. אויסגעשטרעקט האָט די ערד נאָך אים די הענט — אָנגעכאַפּט אים ביי זיין קלייד און געבעטן זיך אַזוי: „אָ, לייז, משה, די יידן פון גלות אויס, ברענג מיר ווידער די קינדער צוריק״, — געבעטן האָט זי זיך, ווי אַ מוטער. וואָרים געשוואוירן האָט די ערד אין דעם טאָג, ווען ישראל איז פון איר פאַרטריבן געוואָרן, אַז זי דאַרף קיין תבואות פאַר אַנדערע נישט אַרויסברענגען. פאַרשטיינערט האָט זי אין זיך די קוואַלן פון איר חיות און די זאַפטן אין איר טיפעניש באַהאַלטן פאַר אירע קינדער, ווען זיי וועלן צוריקקומען צו איר.

געטראָפן האָט זיי משה ביי די טייכן פון בבל זיצן, און די ריטער־געוויקסן ביי די ברעגן אויפגעהאַלטן האָבן זיי זיך. זייערע פידלען אויף די צווייגן אויפגעהאָנגען, און די האַרפעס ליגן צעבראָכן צו זייערע פיס. זייערע בליקן זענען מיט בענקשאַפט צום וואַסער געווענדט. דערמאָנט האָבן זיי זיך אָן דעם ירדנס וועלן און דעם שלוחס שטילן שעפּטשען, און הערן האָבן זיי פון וואַסער געהאַלט אַ גרוס פון זייער היים, וואָס די וועלן ברענגען מיטן שטראָם מיט. פאַרלאַנגט האָט פון זיי

דער פיינט ציונס געזאַנג, ירושלימס ליד. „ווי אַזוי קאָנען מיר דיר זינגען ציונס געזאַנג אויף פרעמדער ערד ? אָפּגעביסן האָבן זיי זיך די פינגער פון זייערע הענט, צעבראָכן די האַרפן צו זייערע פיס, און אויפגעשטאַנען ווי איין מאַן, און אַ גרויסע שבועה געשוואוירן, די שבועה פון אייביקן קיום. אָ, געציטערט האָבן בבלס וואַסערן פון ישראלס געטרייען וואָרט, – וואָס ער האָט צו זיין ערד געשוואוירן: „פאַרגעסן ווען מיר וועלן דיך, ירושלים, זאָל ווערן אונזער רעכטע האַנט פאַרגעסן, אונזער צונג צום גומען צוגעקלעפּט — ווען מיר וועלן דיך נישט דערמאָנען, ירושלים, ביי אונזער פרייד״.

געטראָגן אויף די פליגלען האָט דער ווינט די בשורה נאָך ציון צוריק און אויסגעשפּרייט זי ווי אַ טוי איבער די פעלדער אַרום. איינגעזאַפּט האָט אין זיך די ערד ישראלס געטריישאַפט און זי טראָגט זי ווי אַ געטלעכן זוימען אין איר שויס. צייטיקן לאָזט זי דעם זוימען אין זיך און טראָגן וועט זי אַמאָל די פרוכט פון דעם געטרייען וואָרט. — אַזוי האָבן זיך מוטער און זון די הענט געגעבן איבער זייערע שונאימס קעפּ—און באַהאַפטן זיך ביזן הייננטיקן טאָג אַריין.

אויפגעהויבן האָט ישראל די אויגן און משהן דערזען: ער שטייט פאַר זיי. און אַ גייסט פון גאָט איז אַריבערגעגאַנגען איבער זיי: „משה בן עמרם איז דאָ צווישן אונז״ – אַראָפּגענומען איז געוואָרן די קללה פון גלות פון זיי און באַפרייט ווערן די קנעכט: די קייטן פון די הענט אַראָפּ, די קנעכטשאַפט פון די נשמות, און עס ציטערט שוין דער פיינט פאַר זיין פרייען בליק. געקליבן האָבן זיך אַרום דעם שעפער די שעפעלעך אַלע,— עס פינקלט זיך אין דער זון דער געטלעכער שעפער-

שטאק אין משהס האַנט, און עס ציען זיך פון אים די שטראַלן־פעדעם אַרויס און קניפן צו זיך און ציען צו זיך איטלעך יידיש האַרץ. גערופן האָט ער מיט זיין שטים, און געהערט האָט דאָס פאַרבלאַנדזשעטע שעפעלע דעם שופרס קול איבער די בערג שאַלן און זי קערט שוין צו דער טשע־רעדע צוריק. איינגעזאַמלט זענען זיי שוין אַרום אים. עס הויבט אויף דעם שטאָק דער גרויסער שעפער איבער די קעפ און ווייזט זיי דעם וועג קיין ציון צוריק. — אָבער יהודהס שטים, ווי אַ געוויטער קומט זי אָן צו גיין: „משה, שטיי! נאָך נישט איז געקומען די צייט. — נאָך נישט איז די גאולה צייטיק. פיל נאָך פאַרקנעכטעטע זענען דאָ צווישן זיי — צו קליין דאָס האַרץ, דער גייסט פאַר־שקלאַפט — אַ פאַלשע גאולה וועט דאָס זיין״. אָפּגעלאָזט האָט זיך דעם שעפערס האַנט, די שטים פאַרשטומט, און משה פאַרשוואונדן ווערט פון זיי. עס שוועבט נאָך די שטים פון פרייהייט און די הערצער אַרום; עס שווינדלט נאָך דאָס ליכט פאַר די אויגן פאַרביי; נאָך הויבט זיך און שטאַרקט זיך דער גייסט, און די הענט גייען שוין אין די אייזערנע קייטן צוריק אַריין, עס בויגט זיך שוין דער רוקן צו זיין יאָך אין דעם אייזערנעם שטאַנג. עס שימערט נאָך פון דערווייטנס נאָר קוים, קוים דאָס פאַרגאַנגענע ליכט און קוקט מיט בענקשאַפט צוריק — זיי זעען עס נישט מער. ביי דער אַרבעט זענען זיי אין דער פינסטערער נאַכט פון זייער געפאַנגענשאַפט פאַרזונקען.

אוועק איז משה פון זיי, צו גאָט געגאַנגען, געטראָפן האָט ער נאָך די אבות אַרום יהוהן זיצן. ווי זיי האָבן אים דערזען, האָט זיך דערוועקט דער געשריי אויפסניי: „משה, פון וואַנען קומסטו צו גיין, האָסטו די קינדער געזען?״ —

„געזען האָב איך זיי". — „וואָס האָט געמאַכט מיט זיי דער פיינט? — „אַ טייל האָט ער געטויט, אַ טייל פאַר שקלאַפן פאַרקויפט."

און געטרעטן איז משה פאַר יהוהן און געזאָגט אַזוי: „יהוה, וואָס האָסטו מיט ישׂראל געטאָן? פאַרלאָזט האָב איך מיך אויף דיר, געפירט האָב איך זיי פערציק יאָר אין דער מדבר אַרום און אָפּגעהיט האָב איך זיי פאַר דיין גרימצאָרן. פאַרשטעלט האָב איך זיי פאַר די שפּיזן פון דיין כּעס — אַלץ גענומען אויף זיך און מיט מיין אייגן לייב באַשירעמט זיי פאַר דיר. ביז די טויערן פון ציון האָב איך זיי צוגעפירט. מיך האָסטו געלאָזט פון דרויסן שטיין - זיי האָסטו אין לאַנד אַריינגעבראַכט. געפאַלן בין איך אויף די קני פאַר דיר און געבעטן האָב איך זיך ביי דיר - לאָז מיך אין ארץ-ישׂראל אַריין. נישט געבעטן האָב איך פאַר מיר, נישט פאַר מיר לעבן געוואָלט - אָ, געפאָרכט האָב איך זיך זיי צו לאָזן מיט דיין כּעס אַליין. געשוואוירן האָסטו, אַז דערמאָנען וועסטו דיך אָן מיר און רחמנות האָבן אויף זיי. וואָס האָסטו געמאַכט מיט זיי? איך פאַרלאַנג משפּט פון דיר!

האָט יהוה גערופן פון הינטער דעם וואָלקן אַרויס, און געברומט האָט זיין שטים ווי אַ געוויין: „זיי האָבן געזינדיקט, משה. דיין תּורה נישט אָפּגעהיט, דאָס געזעץ, דורך דיר געקריצט — פאַרשעמט, באַליידיקט, באַשמוצט. זייער האַרץ פון גרונט איז פול מיט זינד, און פאַרשיקט האָב איך זיי פון מיר".

אָבער משה האָט פאַר גאָט גערעדט: „וואָס איז זינד? ווער האָט געשאַפן? אַלץ קומט פון דיר. מיר זענען דער ליים אין דיין האַנט. דו ביסט דער פאָטער פון אונז. אויף דיין וועג גייען מיר-וואָס איז גוט און וואָס איז שלעכטס -

וואָס ווייס דער מענטש ! ווער וועט קומען און עדות-זאָגן, וואָס איז זינד !"

געזאָגט האָט יהוה: „קומען זאָל דיין ווערק און שטעלן זיך קעגן זיי". — באַלד האָט זיך דער הימל אין פייער געצונדן און די לוחות געוויזן. געפלאַקערט האָבן די טאָוולען אין דער נאַכט, און אַ פייערדיקע האַנט האָט געשריבן אין זיי: לא תגנוב, לא תרצח, לא תענה ברעך עד שקר. געברענט האָט יעדעס וואָרט, און טראָפּנס בלוט האָבן גערונען פון זיי און געשריגן: „פאַרבלוטיקט זענען מיר געוואָרן פון יעדן שטאָך. יעדעס שלעכטס האָט ווי אַ דאָרן געשטאָכן אין אונז אַריין, און מיר טריפן בלוט". געוויינט האָט יעדער אות און געזאָגט: „געשטראַלט האָבן מיר ווי אַ געטלעך ליכט, יעדע זינד האָט אַ פלעק געוואָרפן אויף אונז, און טונקל איז געוואָרן אונזער שיין". אַזוי געקלאָגט האָבן די לוחות און געוויזן די וואונדן, וואָס געשלאָגן זענען זיי געוואָרן מיט זיי דורך ישראלס זינד.

אָבער נישט געשוויגן האָט משה, געשטעלט האָט ער זיך קעגן די לוחות, געקוקט זיי אין די אותיות אַריין און געזאָגט אַזוי:

„געזעץ — איך האָב אייך געשאַפן און ווי אַ געשפּאַן אויף דעם מענטשנס פרייען ווילן געוואָרפן — צו די פעלקער פון דער וועלט האָב איך אייך אַרומגעפירט, און קיינער האָט זיך נישט געוואָלט בינדן מיט אייער „יאָ" און „ניין". געקומען איז ישראל, מיט ליבע גענומען אויף זיך דעם יאָך, פאַרשטיינערט זיין געפיל, אויסגעריסן דעם ווילן פון זיין האַרץ און צום קרבן יהוהן געבראַכט. אַזוי שלעפּט ער זיך אַרום מיט אייער געשפּאַן אויף זיינע הענט איבער זיין בלוטיקן וועג ביזן היינטיקן טאָג אַריין - יעצט קומט איר עדות-זאָגן אויף אים! וואָס איז? ער האָט אייערע צען געבאָטן נישט גע-

היט! — ווער האָט דען יאָ אָפּגעהיט? וואו איז דאָ דאָס גוטס־ ווען איר רופט שלעכטס, ווייזט מיט די גערעכטיקייט, — ווען יידן זענען אומגערעכט".

געזוכט האָבן די פייערדיקע אותיות איבער דער אויר־ בערפלאָך פון דער ערד די גערעכטיקייט און נישט געפונען האָבן זיי זי אונטער די לעבעדיקע אויף דר'ערד. פאַרלאָשן האָבן זיי זיך אין דעם הימל־ים. אויסגעגאַנגען איז דער היי־ ליקער פלאַם פון די לוחות, ווי אַ שלאָף, און פאַרשוואונדן אין הימל צוריק.

אראָפּגעבראַכט האָט אָבער יהוה די גערעכטיקייט פון הימל אראָפּ. אויפגעשטעלט האָט ער זיינע מלאכים רייען־ ווייז: פון דורכזיכטיקן לאַזור־ליכט זענען זייערע איידעלע געשטאַלטן אויסגעגאָסן געווען און אין וואָלקן־העמדלעך אַנגעטאָן. זייערע געזיכטער געלויכטן האָבן פאַר לויטער־ קייט – ווי קינדער, פון קיין שלעכטס נישט געוואוסט. געשטאַנען זענען זיי פאַר משהן און פאַר די אבות און מיט גוטסקייט, ווי קינדער, אויף דער וועלט געקוקט. געזונגען האָבן זיי איינעם אַ געטלעך ליד און געזאָגט אַזוי: "דורכזיכטיק זענען אונזערע לייבער, יעדער געדאַנק פון שלעכטס וואָלט אויף אונזער ליכט אַ פלעק געוואָרפן – זע, אויב מיר זענען באַפלעקט. אַזוי זאָל ישראל זיין."

אָבער נישט אָפּגעשראָקן איז משה געוואָרן פאַר זיי, געשטעלט האָט זיך אונזער מליץ יושר פאַר די מלאכים. געשטאָרבן איז אין אים דער מלאך, און ווידער געבוירן געוואָרן דער מענטש. אין זיין הימלישן לייב האָט גע־ שלאָגן מענטשן־הארץ, און מיט מענטשן־שמייכל אויף די ליפּן האָט ער אויף די מלאכים געקוקט און געענטפערט אַזוי:

„אָ, שיין דייט איר, מלאכים־קינדער! פון מענטשלעכן רײנעם געדאַנק געשאַפן, פלאַטערט איר אין אײביקן הימל־רײך אַרום. איר באָדט אײערע לאַזור־לײַבער אין וואָלקן־ליכט און זינגט פאַר גאָט דאָס אײביקע לויב־ליד. באַפרײט פון מענטשן־לאַסטן, ווייסט איר נישט, וואָס קנאה און שנאה איז. קײן תאוה אין אײערע הערצער, קײן ליבע, קײן כעס, דרעמלט איר אין אײער האַרפן־שפּיל אײַן. צו אונז קומט אַראָפּ, אויף דער ערד וואוינט, זאָלן די זאַפטן פון דער ערד דורך אײערע לײַבער אַדורכרינען, און בליען זאָל אין אײַך דער מענטש, געברענט מיט די גלוטן פון מענטשלעכן ווילן, צעבראָכן אײערע הערצער פאַר גאָט. נשמות האָט אונז גאָט אין ערדישע לײַבער געגעבן, ווילן האָבן מיר זיך אַליין געשאַפן. און אונטער די שמיץ פון אונזערע פאַרלאַנגען ברענגען מיר אונזער האַרץ. אַזוי געגליט אין די מענטשלעכע פלאַמען, ווערן מיר צו גאָט. אויף מענטשן זענט איר געקומען עדות זאָגן, וואוינט מענטשלעכעס אין אײערע ברוסטן? דערנערט איר זיך מיט זײַן שפּײַז?.. איז ווילן אין אײערע לײַבער דאָ?"

פאַרשוויגן זענען באַלד די מלאכים געוואָרן, אָפּגערוקט זיך אָן אַ זײַט, — ווי אַ ווינט האָבן זײ משהס ווערטער פאַרטריבן, און געווענדט האָט ער זיך צו גאָט און ווײַטער גערעדט אַזוי:

„וועלטן האָסטו באַשאַפן, הימלען אָן אָן עק. עס איז נישט אימשטאַנד קײנער צו באַנעמען דײַן הימלס אומענדלעכקייט. עס שטראָמען די אײביקע ווינטן אין די אײביקע נעכט אַרום, אין דײַנע פאַרבאָרגענע וועלטן ערגעץ־וואו; עס לויפן די שטערן אין זײער אײביקן הימל־קרײַז. און אויף אַלץ האָסטו ד״ן אויג. שטורעמדיק איז אָבער אויך דאָס קלײנע

מענטשן־האַרץ. דו זעסט זי אַדורך. עס וואוינען דערינען די ברוזנדיקע ווינטן און שטורעמס, ווי די כוואַליעס אין די ימים, און אָן אַ סוף איז איר גרונט. קיינער ווייס נישט אירע דרכים אין אַ מינוט אַרום. פול מיט סודות, ווי דיין פאַרבאָר־גענע וועלט, איז דעם מענטשנס האַרץ. דו איינער זעסט זי אַדורך, ווייסט אירע באַהעלטנישן, פאַרשטייסט זי — און קאָנסט איר נישט מוחל זיין? אַ שוואַך באַשעפעניש האָסטו אויף דייז וועלט באַשאַפן — ווי לײם זיין האַרץ איז ווייך. עס זעט די לייד פון צווייטן און קאָן מוחל זיין".

אוי געדופן האָט משה אונזער מוטער רחל. זי איז געקומען פאַר גאָט צו גיין פון דעם בית־לחם־וועג, וואו זי האָט געבלאָנדזשעט אין די פעלדער אַליין און איז נאָך אירע אַרויסגעטריבענע קינדער נאָכגעגאַנגען. אין איר ווייסן געוואַנד, מיט דער שבת־קרוין אויף איר קאָפּ, האָט זי ביי דער לבנה־שיין צוגעדעקט זייערע טויטע קערפּערס, וואָס פאַרשפרייט זענען זיי געווען איבערן וועג. זי איז געגאַנגען, און פון אירע טויטע אויגן האָבן טויטע טרערן גערונען. גענומען האָט זי משה ביי דער האַנט און פאַר גאָט און פאַר די אָבות געפירט. זי האָט זיך פאַרן רבונו־של־עולם געשטעלט און מיט געוויין געזאָגט אַזוי:

„דו ווייסט, רבונו־של־עולם, ווי איך האָב דיין קנעכט געליבט, געדינט האָט ער פאַר מיר ביי מיין פאָטער לבן זיבן האַרטע יאָר. מיר האָבן איינגעמען די חדשים געציילט, די טעג, די שעהן. און אַז עס איז געקומען די צייט, ווען איך זאָל די זכיה האָבן צו זיין יעקבס ווייב — האָט דער פאָטער אים מיין שוועסטער לאה אין געצעלט געשיקט. געוואוסט האָב איך דערפון און מיט יעקבן זיך אַ סימן אָפּגעמאַכט, אַז דערקענען זאָל ער מיך איז דער טונקעלער נאַכט. דאָך, אַז עס איז גע־

קומען די חתונה־נאַכט, האָב איך אויף מיין שוועסטער לאהן רחמנות געהאַט, אויסגעזאָגט האָב איך איר דעם סוד, וואָס איך האָב מיט יעקבן געהאַט, און זיך אונטער דעם געלעגער אַרונטערגעלייגט. געהערט האָב איך זייערע טרייסט־רייד, זייערע קושן, זייער געוויין. און אָפּויסגערעדט האָב איך צו אים פון אונטערן בעט, אַז ער זאָל מיין שטים הערן און נישט וויסן, ווער עס איז מיט אים. איך בין נאָר אַ געוויינלעכער בשר־ודם און האָב מיך אָן מיין שוועסטער נישט מקנא געווען. דו, וואָס ביסט דער אייניציקער לעבעדיקער אויף דער וועלט, האָסט דיך אָן האָלץ און שטיין מקנא געווען, וואָס יידן האָבן געדינט צו זיי".

אַנטשוויגן איז באַלד יהוה געוואָרן פון אירע רייד, אויפֿגעהויבן האָט ער זיך פון זיין אָרט און געבלאָזן מיט זיין וואָלקן אַרום און אַרום. און אויסגערופן: „רחל, דו האָסט רעכט. דו האָסט געלערנט יהוהן, ווי עס דאַרף צו זיין. פֿאַר דיר וויל איך מיט זיי אין גלות גיין און אויפהאַלטן זיך מיט זיי, ביז די גאולה וועט קומען".

און פאַרלאָזט האָט יהוה די אָבות אויף זייערע ערטער זיצן, פאַרלאָזט האָט ער משהן און די מוטער רחל, פאַרלאָזט האָט ער דעם גאַנצן הימל־קרייז — און אָנגענומען מענטשלעכעס געשטאַלט און איז געגאַנגען מיט די יידן אין גלות אַריין. אָנגעטראָפן האָט ער זיי ביי דעם טייך פון בבל זיצן, אַריינגעגאַנגען איז ער צווישן זיי. אַזוי האַלט ער זיך אין גלות אויף און גייט מיט מיט זיי פון טייך צו טייך. וואו עס איז דאָ פּיין, וואו עס איז דאָ לייד, איז ער דערביי. ער הערט דאָס געוויין, ער זעט די שאַנד, און די אָנמאַכט זעט ער — און ווי זיי, וואַרט ער אויף די גאולה. דאָך אַליין קאָן ער נישט ווערן אויסגעלייזט — די יידן מוזן זיין צו דער

גאולה גרייט. ער ווארט אויף דער ריכטיקער רגע, ווען יידן וועלן נאָך דער גאולה בענקען, ווארפן די קייטן פון גלות פון זייערע הענט, הויבן זייערע נשמות צום הימל צו באפרייען זייערע געמיטער און נאָך דער גאולה שרייען. אָ, יהוה וועט הערן דאן באפרייט מיט זיי צוריק. קריגן וועט ער זיין מאכט פון די יידנס קראפט. באפרייען וועט ער די וועלט. זון און שטערן וועלן צוריק קריגן זייער ליכט; אונטערגיין וועט דאָס שלעכטס — און יהוה אליין וועט קיניגן איבער דער וועלט.

Printed in Poland

צענטראלער ביכער־לאַגער
„קולטור־ליגע"
ווארשע, לעשנא 40, וו. 11